

НОВА ИСКРА

☞ пролећа

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

(2)

III

Црвенкасто-жути зраци источнога сунца лагано су се пробивали кроз густе, науминасти нео јутарње магле, налећи свежи и прохладни јесењи ваздух изнад себе и претварајући га у ружи-часто позлаћени пламен. Он се ширио све даље и даље, издизао горе у висину, остављајући читаву реку свога руменила за собом, све до једног малог растуреног облачка тамо при дну хоризонта који је био засењиван бео.

На заосталом лишћу, на светлој трави, по жутој кукурузовини блистале су се овде онде сјајне капице свеже росе која овога јутра беше обилато пала. Одозго, од густог брестовог шумарка, лако је ширио хладан јесењи ветар и дрвеће се полако нијало својим огољеним врховима и старим тешким крунама. Ноћашњи ветар беше још у саму зору престао; киша није више падала и по сјајним зрацима јутарњега сунца могао се очекивати тих

† Глигорije С. Шчербина, руски консул у Митровици

и леп јесењи дан. Доле у самој равни ширила је свој ток мутна Морава, али не више онако брзо и срдито, већ лагано и мирно, пласујући својим прљавим таласима пуну обалу и остављајући на другој ниској страни непроходни шљунак, песак и муљ. Воденица је стајала мирно и спокојно и сама као да беше утонула у море својих безизразних снова, лако се љуљајући на слабијим таласима. Још не беше пуштено њено просто дрвено коло, нити се унутра окретао њен груби, тешки и округли камен.

На пољу пред воденицом, на високом старом балвану, седео је Рајко и гледао у мутне таласе Моравине, како промичу лагано и стално један за другим. У целом околном владала је спокојна јутарња тишина и само што је неколико прана узнемирише дугим једноставним гакањем. Оштро и суморно одјекују њихов блик у мирном

и незаталасаном простору.

Час брже, час лакше — мутно, али са свим јасно промицаху у његовој души безбројне успомене. И са све-

жином роснатога јутра оне застајаху упијајући се свом јачином у његову младу душу — живе као слике и јасне као дан. Његово детињство доле у селу, у лепом и милом селу, са његовим ниским кућицама, црвеним крововима и белим димњацима. Он виде танку погнуту прилику своје матере са црним, жалосним и дубоким очима, са строгим, сухим и озбиљним лицем; он виде широке пољане и рудине, по којима је као чобан своје стадо гонио; сети се другова с којима је играо попики и клиса; кад су Рађу Чикарића полумртва кући однели, јер га ован беше у слабини изубијао. Па се онда сети, јасноћом као сунцем осветљеном, своје туге, свога бола и јада, кад се у широком свету од једном нашао сам и остављен; онда кад је остављао село, његове ливаде и пашњаке, да се са Моравом здружи, да са њом подели јад и осаму своју. И као мириш процветалих ружа, као оштра свежина зелених шума искрену преда њ и његова прва младост, његови први снови о себи, о својој кући, о своме огњишту...

Јер до своје младости он не имађаше ништа што би могао обожавати. Душа је његова жудела за извором, који би напитао учинио да младост заструји новим млазом снаге и живота. Вера у њега била је, баш као и у већине осталих, у вршењу потребних обреда, у похађању цркве у велике свечанике, али јачега утицаја она није имала на његово биће. Мати му беше умрла. И свежи младић, чије је срце расипљало нечувена снага за љубављу и животом, стајао је тако сам и без љубави. Али немирни дух морао је поћи даље, к своме циљу, онако исто као човек с пушком у руци што лагано ступа својој мети. И тада искрену и она Цала, млада девојка, пуна живота и срчаности. Она је имала све оно што је његова душа могла обожавати. К томе је придобила и она тамна, судбоносна чаролија, коју женско лице у сјају своје младости потпуно врши. Осећање које у себи носи не само обожаване него и трагове прве здраве пожуде.

А за Цалом није узалуд пола села лудовало. Не беше момка онде, који бар једном, жудећи за њом, не би тајом уздахнуо. Бити покрај ње, удисати врлину њена даха и пуноћу њених удова, то је било оно за чим је момчадија тако жудела. И бес неки тада уђе у њих; само јесу ли поред ње, пламен им лицем шибла, а снага би за све да прихвати, и крв бесно јури и жале се нагло шире. А већ кад она запева, онда и старији оборе главу и на лицу им лено видиш тугу за својом младошћу, за својим живовањем, за својом љубави...

„Пазите“, рекао је још онда Милија Кочић: „неће то на добро бити. Оно је само крв и живот, а то у младости не пролази сваки пут добро“.

А она са сваким лено и добро. Нико се није могао похвалити да Цала с њим дружије стоји. Како један, тако и остали: сви беху једнаки пред њом. Ако је Рађа Чикарић данас играо с њом као бесан, то су је сутра видели поред Станише Чолака, или би који други приметно шалу, али онако крупно, младићски... И то све тако, док од некуд не искрену и он, Митар ковач, туђ и страни човек,

без реда и порекла. Нити га је когод знао, још мање познавао. Говорили су да је отуд из „прека“, из Иђоша, и да је овамо пребеглао једино због војске. За мало па се цело село свиче и нико зле о њему да рече. Имао је златне руке, и оно што уради, било је не урађено, него просто саливено. И Цала, она горда и охела Цала, која дотле ни за кога не хтеде знати, загледа се у њега на као да главу изгуби. Бес, манитост, помама обузеше јој и срце и душу, и ако је мати преклињала да се остави њега, дошљака са устакљеним хладним очима, са мрачним суморним лицем. Не хте чути ни онда кад је она одгурну од себе и прокле, страшно прокле, већ одбеже са њим, тамо у град, у јад и невољу своју...

Ко чешће једним путем не пролази, време успе да и преко њега разастре покров заборавља. Дуго се још у селу говорило о Цали и њеној судбини; тумачило на све могуће начине и њој прорицао тежак живот и рђаве последице клетве материне. Млад и нов живот са својом радошћу и жалошћу, што је затим настајао, спуштао је заборавност на Митра и Цалу. Још мало говорило се о њима приликом смрти њене матере, па је сваки даљи говор престао. Само у Рајковој тужној и остављеној души још увек живо је лебдела Цалина лепна слика. Тамо на дну њеном хранио је он свети храм своје прве љубави, чист и неокажан, у потпуном сјају његове прве леноте. И док су други тражили да нађу узрок његову мрачном челу, он је брижљиво затворао врата своје светиње, крио се у своје тужно скровиште и само ту био потпуно сигуран. И Цалина лепна слика провлачила се кроз целу душу тужног усамљеника. Тада би он отворао своје младо, жедно срце и мисао се купала благо, меко и мило у успоменама на далеку девојку...

Бат мушких ногу, који се лено чуо по раскаланом путу, прекиде му његово размишљање и он се и сам окрете на ту страну.

„Јеси ли ти, чико?“

„А да ко би други, соколе?“ беше одговор и неки омањи човечуљак помоли се иза роснатога жбуња на другој страни.

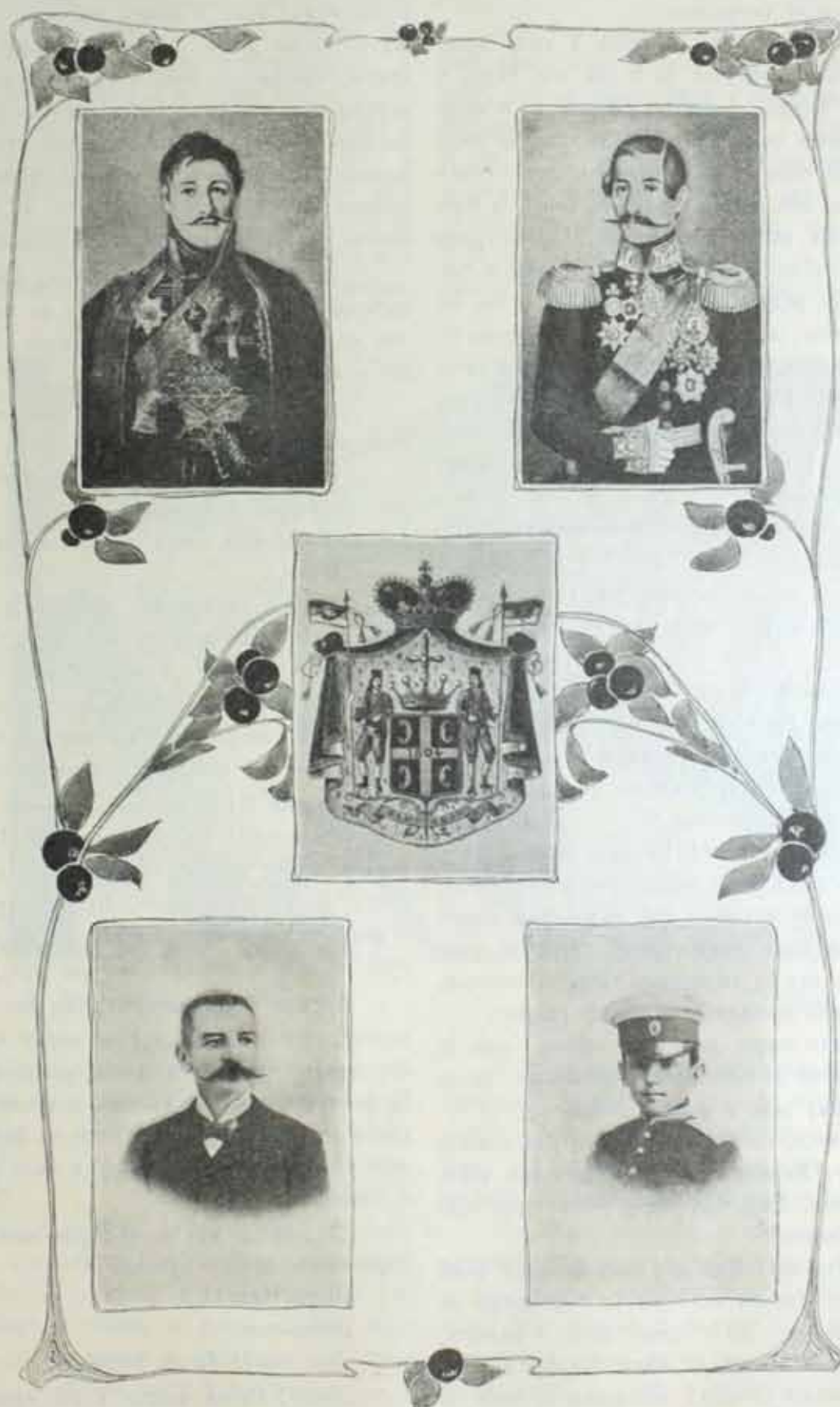
„Зашто тако доцкан? Од када те изгледам. Мислио сам, најзад, нећеш доћи.“

„Ех, и то би тек ваљало! А је ли чика кадгод преварио?“

И уз малени брежуљак, што се одмах испред воденице лагано одсецао, уснува се прво космата мала глава са улепљеним старим фесом, а мало после и цео стас и босо космате ноге са заврнутим црним дозлуцима.

Микица Конин, или како су га у селу краће звали „чика“, био је омаљен човечуљак, широких прсију и кратких ногу, са малом шиљатом главицом, усађеном у широка рамена, да се врат потпуно губио. Лице му беше тамно жуте боје са малим, лукавим и светлим очима и дугачким, ретким и риђим брковима. У целом селу и околини био је познат са своје доброте и оштрог језика који није могао никако да се смири, но је непрестано лапарао. Имао

ДИНАСТИЈА КАРАЂОРЂЕВА

Карађорђе
Краљ Петар I

Кнез Александар I
Престолонаследник Ђорђе

је страст да туђе коце хвата, па и ако беше човек у годинама, он се ипак најрадије задржавао у младињском друштву, где је његов брзи језик знао много причати о старом добром добу, о вештицама и вукодлацима, о томе како је његов прадед Ђор-Стојан угарком истерао праву правцату чуму из њихова села, или пак о томе, како је Пера Лапа три ноћи лутао за дивљим огњем, докле га најзад нису кући донели полумртва.

Имањем је гранично до Рајкова трла и више пута, кад би га ноћ затекла, ноћивао је и сам код Рајка у воденици или с њим заједно у колеби. Обично би се онда овде скупљали и чобани са околних ливада, кад би своју стоку позатворали. И тада је чика знао да прича о свима оним чудесима што их ноћ и њена страшила чине, од чега се њима цело уз леђа нешто тако хладно као оштрица од ножа и коса им се подизала у вис. То је пак и чинило, да је момчадија радо пристајала уз њега, а он, не стидећи се ни најмање своје чудне сујете, задовољно је погледао по њима и прича је поново текла с његових уста.

„Погледај само!“ рече селак прилазећи Рајку: „ја мислим он већ одавно пустио коло, па се чудим, што то чак не чујем, а он седи ту и гледа у Мораву и њене таласе као да невесту од ње очекује“.

Рајко махну главом и покуша да се насмеје.

„Па шта је, шта је, соколе? Лице ти је мрачно а поглед прек као да си дивљаке кушао. Хм, хм, и ту мора бити чега. А може ли и чика знати, што су соколу крила поломљена?“

„Ај, ај, није што ти мислиш, чико. Ништа сакривено, нити га од куда може бити. Око на око поћас да сведем, па ми је тешко сада. А и мисли ми се нешто разбиле; гледам тако у Мораву и мислим Бог зна о чему. Ни саме себи не бих могао рећи.“

„Ни то није добро, соколе! Перед у глави, јад и бол на души. Мисао се изгуби и човек лута онда у маглу, мрак и таму. А срце му ништи и сузе се на њему леде“.

И чика отпоче своју стару причу којом је увек излазио пред Рајка, кад би га затекао тмура и невесела, хотећи му у исто доба пребацити и његову самоћу:

„Био тамо у оно старо доба један човек, који је био тако мрачан, да га је само валало погледати, па да човек види сву дубину јада и невоље његове“...

„Старо је то, чико, старо!“ рече Рајко благо и погледа својим очима у Микицу: „Знам већ шта ћеш рећи. Свему ће времена бити. Није то у нашој руци: пред судбином ваља главу савити.“

„Ах, шта ту судбина! Или се у теби створила жела да сам век векујеш? Упамти само једну: није добро да човек самује, ни на дану ни у ноћи, нити у радости, нити у жалости. Или хоћеш да чика потражи? Реци само! Знадем ја њихова гледа; постараће се чика за свога сокола.“

„За сада не, а доцније... Бог једини зна. Све је у његовој руци.“

Он се диже лагано са балвана и упути воденици:

„Хајдемо доле! Време је већ да пустио коло. За цело доћи ће когод од помелара. Да ако штогод данас учинимо; вода је тако велика. Побојас се ноћас и за себе и за воденицу.“

И њих двојица лагано се спустише воденици. Отуда допре им мирис свежега брашна; под се сав белео, а по зидовима беше се нахватала паучинаста скрама од њега. Рајко приђе колу и пошто неколико пута загледа је ли све на своме месту, пусти га; талас јаче удари и оно отпоче одбакивати беле и тешке млазеве водене. Прост окрутао камен стаде се и сам окретати, пуштајући монотоне нискаве звуке од себе и на доњем отвору лагано узе излазити бео и врућ млаз ситнога брашна. Рајко се и сам намести покрај великог сандука и лагано звиждучући поново се прихвати пругла на котарици.

„Време је већ да отпочнемо орати“, рече Микица нагнувши се изнад коша у који се млево сипало: „само док мало одлежни и земља се оцеди. Влажно је и мокро, па је тешко и забраздити.“

„Нема кошаве да духне, да земља мало отврдне. Неће никако ваљати, ако овако дуже потраје.“

„Шта мислиш, ја велам да отпочнемо са оним твојим парчетом у Лединама. Мало је, а после и земља је тамо тврђа и жилавија; неће бити тако мокро и каљаво.“

„Може.“

„Само ваља жито да припремиш и да га убелиш“.

„Биће. Кад мислиш, саме реци.“

Рајко устаде и кутлачом поче чистити сандук од брашна, премештајући га на другу страну. Па онда рече Микици поново да напуни кош, и скуивши брашно у отворену врећу, поново се прихвати посла.

„А мога Миће још нема са нежбе. Сахрани Господе, и то не иде тако! Већ је десети дан. Гладује једна стока, нема је ко ни честито нахранити. Мучи се и коцеш мој шврља са њом, па тешко. Што се мучио, за муку смо и створени, али како ћеш крај с крајем саставити. Дангуби се, соколе мој, разумеш ли шта је то.“

Микица ућута, као чекајући шта ће Рајко рећи. И видећи га како пруже и даље мирно чисти, ућута и сам. На пољу се беше већ давно разјутрило и роса спала. Кроз отворена врата допирало је топли зрак сунчев и прекидао се по разгранатој скрами од паучине и праха. Таласи су лагано били о обалу и коло се окретало мирно и спокојно.

„А јеси ли чуо да се Цала опет вратила?“ унута Рајко после дужега ћутања.

„Која Цала?“

„Стеванова.“

„Зар она?! Је ли истина?“

„Јесте! Синоћ доцкан у ноћ превезао сам је. Није хтела нији горе на скелу. Далеко је, вели, па је ударила овамо на воденице. Али да си је видео само! Господе наш, како невоља човека убије!... Веруј Бога, и сѝм с муком сам је познао. Ослабела, побледела, јединица, па

да човек заједно заплаче са њом над муком и невољом њеном“.

„О шта рече!... Мислио сам ја да ће тако бити. Где је она била за оног изуза? Оно ни Турчин, ни никаква вера није био. Питам ја њега, зашто се не крсти никад, а он мени ни пет ни шест: „А шта си, вели, ти добио што се само крстиш?“ Светитељу наш, он управо тако мени... Дотле беше њено! Јадиница, није ни она крива. Божја је рука то... он каже и располаже... А човек... он ти је као слама кад је ветар занесе... О, о, Господо наш! И иди ти сад на мисли и куј срећу о животу!... Као вода кад јурне и све поплави, тако и несрећа све човеку поруши... Нема ту без божје руке ништа. Истина је то, соколе!... Силе су то које се за нас брину и суђаје су ти даље добро или зло, срећу или несрећу још са рођењем. Ако се од сенке своје скријеш,

IV.

А путем што је од воденица водио ка самоме селу корачала је Цала мирно и лагано своме усамљеном куту, своме остављеном огњишту. Корак по корак, са дететом у рукама, мучно и тешко као дуги часови страдања — лагано као сузе које никад не престају.

Пут беше тежак и каљав. Дуга мокрина и постојана влага беху на њему начиниле као неку црну и житку масу; одводи бејаху мали и незнати, а вода је у барама стајала по путу. И с једне и с друге стране дизали су се као високи бедеми редови пожутеле кукурузовине, или огољене и пребрале шашљике, или би се пак зацрнела узорана, пушта и јадна стрњика. Овде онде пресецао их је високи зид мрачне шуме што се као авет каква издизала и из ње било је на пустош, сумор и јад...

И. Стојановић

У цркву

то ћеш и од тога побећи... А човек се мучи и учи док живи. Само што му је бол његов велики мајстор... Па шта мисли сад?“

„Остаће овде!“

„У селу зар?“

„Јест, у селу! А и куда би?... Онај је, вели, побегао у Влашку, а оставио и њу и дете тако на сокаку.“

„Еј несрећнице!... Тешко ће то бити за њу. Сиротињница је то била и иначе, а овако... Оно мало имања продадоше, па сад готово у прошњу... А после и у селу куда ће?... И без друге и подруге!... А и свет какав је!... Није он своје, па да свој јад и невољу прикрије, но ће се и насмејати још... Еј, еј, није добро, соколе!“

И старац поче претурати жито по кошу, чистећи га од земље и кукола.

Село се постепено приближавало. Она је већ могла сагледати његове беле куће са шареним димњацима, са којих се овде онде вили расплинути колуту сивог дима. Пред очи јој изилажаху и безбројни густе воћњаци и одграђена дворишта и посрнули плот са нахереним вратницама.

Све исто као што је некада и оставила, само са извесном сенком јада, са преливом туге и сумора. Или је то њој само тако изгледало? Можда је то био само чемер који се издизао са њене тако тужне душе? Или је са несрећом збиља умро све оно што живот у својој младости даје?... Она и нехотице уздахну. Било јој је тешко и на срцу и на души. Као да се на њима отворила тешка рана што непрестано лије своје кржаве сузе, као да бол није имао другог места до њене младости... И она се осећала тако сама, сама и на свету и у души својој; све остало као да је било на старом, истрошеном

гробљу. Тамо где је и њена добра наја, под сенком мирне и гранате липе.

Она се одвоји од главног пута и пређе преко узана брвна на другу страну, где јој се кућа налазила. Уз пут среташу је многи радници: људи, жене и девојке. И чудећи се њеној појави, називали би јој Бога и промакнувши мимо њу, застали би и сумњиво манули главом:

„Баш Цала!“

„Која?“

„Стеванова; она што одбеже.“

„О Господе Боже! Ко би то још рекао! Где се деде она младост и лепота?“

„Тако је то! Невоља човека пре времена и оседи.“

„Сирота, сирота девојка!“

„Ах, шта ту! Младост ваља зауздати, иначѐ... хм, хм... оде све низа страну.“

„Не греши душе, човече! Ко зна шта још и теби ноћ спрема?“

„Покојна Јела баш добро што је очи склонила, да и овај покор не сагледа.“

Тако селаци, док је Цала даље ишла. Празно и пусто беше у њихову воћњаку кога се она прво дохвати. Високи коров и сасушени бурјан лежали су у гомилама; дрвеће је стајало још мокро од јучерашње кише, голо и жалосно. Плот већим делом разграђен: овде онде видео се или извучени проштац или сабивени прелаз, куда су сеоска деца улазила воћа ради; земљиште беше влажно и каљаво; мокрина са сасушенога корова остајала је на њеној одећи и обући. Тамо у лево видеде се још њихова градина. Али се цвеће беше сасушило и место њега изникло обилати коров; а леје од шебоја, од каранфила, од леног царева она стајале су празне и тужне и као да су и саме плакале што су их људске руке оставиле. Чак се и велики жбуи од јасмина погнуо и не подиже своју суморну главу да остављену девојку поздрави.

И са овим пропалим животом сети се Цала извесне слике која из њене прошлости ускрену:

Старе успомене што су, као лаки удари крила задовољних птица у даљину журиле; болни и латани шуштањ увелога лишћа за изгубљеним илузијама. А из свега тога као у присенку месечеве светлости издизала се само слика њене прве младости и унијала се свом јачином у њено раскидано срце које је, као црне мараме са гробова милих и драгих, обавијао њен цели живот. Ту на оном малом прелазу, којим се до бунара долазило, стајала је она по готову сваке ноћи са њим — са Митром; ту се њена чежња претварала само у једну једину велику и страсну жељу: с њим, и увек с њим; ту се њена бескрајно чежњива душа надала, да ће јој се отворити канија животних дражи и лепота... Ту, ах ту!... Сагнувши се тако да му је њена коса на лице падала, рекао је са осмехом преко целог лица: „Мислиш ли да игде на свету има још два створа тако срећна као ми!“

Не, не, ни она сама није веровала!

А наја, а село?!... Светитељу, зар су и они имали штогод рећи!... Зар младост нема права да сама себи одређује правац у животу!... А после, зар Митар није био њен господар, Бог, коме је припадала и њена лепота, и њена младост, и она сва?...

И њене руке скупише се јаче и пригрлише још више себи заспало одојче — један јаук за пропалим животом отрже се из њених груди.

Са муком приближи се малој огради што је воћњак растављала од првог дворишта. Она подиже зарђалу резу на ниским вратанцима и уђе унутра.

Кућа беше још читава.

Са својим поцрнелим кровом и опалим видом стајала је она ту као једини заостали знак прастарог времена. Нешто пусто и мрачно, помешано са јадом и сумором, била је из њене унутрашњости — обична појава у старих опустелих кућа. Дивана је била здрава и читава. Само што је дрво, услед дуге мокрине, било јако напукло и мирисало на свежу трулину. Скуда у наоколо као какве рушевине од кућнега лена, опека, дрва, корова и сасушене траве. Високу чардаклију од лозе, што се као густа навит беше склонила испред куће, убиле рана јесења слана и сад само стајашу неколики спарени гроздови, изгубљени у жутом и слећеном лишћу.

Језа подиже Цалу кад ногом ступи на напуштену дивану и отвори врата на кући. Тежак задах из влагу, мокрину и непроветреност изи из њене унутрашњости и она нехотице стукну корак натраг.

Овде, дакле!... И при тој помисли њу прође тако нешто језиво и хладно као да јој се оштри челик уз леђа пење. Ту је свој последњи остатак проживела њена напуштена наја, сама, без рода и порода. Ту у овој пустоши провела је она своје тешке дане савијајући главу под теретом покора што јој га кћи учини... Ту ће и она остати, тако сама, ах, тако тужна и остављена!... Утепуће у себе, у јад и невољу своју. Ни једно од толиких срдаца што скуда око ње тако топло бију, ни једно које би за њом зажудело... Далеко скуда у округ ширила се велика мрежа, силетена из конача живота људског, мрежа која је њихове душе снајала, само ни један конач да до ње допре...

Презрена, остављена! — Остављена?... Зар то тамо на пољу није био живот људски? Зар се кроз тишину раног јутра није звонко орио весели смех његов!... Зашто да то не сме и њој припадати; зар свет има право искључити кога из своје велике заједнице? Зар је њен грех тако велики, без опрштаја, без покајања; или је Бог њу само проклео, тако страшно проклео?... Ах шта?! — боље је и несносне самоће лагану горчину нити него оно отровно презирање... Ах тешки животе, ја те отресам са себе као рђаву одећу, животе остављени, животе за псе!...

И крупна суза одвоји се испод дугих трепавица и лагано се спусти низ мршаве и опале образе. —

(НАСТАВЉА СЕ)

Са Боденскога језера

Тихо броди вече пуно тајне
Површином језера сањива;
Над њим горе трепте звезде сјајне,
А прозачна магла доле плива
Таласима пучине бескрајне:
Праменови сребрни и нежни
Нијају се, као превес снежни
Што на груди пада неке бајне.

Горшах, авг. 1902. г.

А неме се висине наднеле,
Будно небо и свечане горе,
Као да би проникнути хтеле
Вечну тајну коју вали зборе.
Поглед пада од једног на друго
И немирно одговора чека —
На шта? Откуд? — Ноћ. Висине ћуте,
И дубине језера далека.

Влад. Р. Петковић

М. Стојановић

Из цркве

Једна стогодишњица

Петров пост је на измаку, а требало би се сетити да настају дани, кад се навршује стотину година од онога великога покрета који се у прошлости српскога народа зове Први Устанак, када је Велики Вожд разбудио српски народ из мртвила и повео у борбу против непријатеља за слободу. Није нам намера говорити сад овде нашироко о томе. Биће о томе писано и на другом месту. Овде помињемо да је настала стогодишњица оних припрема које су чињене за покретање Срба на устанак. Још почетком 1803. године Карађорђе је кретарио по Шумадији, призивао поједине људе, договарао се и припремао за устанак. Ваздух целе Шумадије био је пун електрицитета и тај ваздух задахивао је многе. Само је још било питање: где ће се јавити највеће трење, те да се проломи небо и одјекне гром који ће покренути

рају на дивовска дела слична најјавнијим делима целог света. Износимо овде оно што је негда причао један стари Шумадинац о тим првим припремама, које су претходиле сечи кнезова и самом устанку.

„Беше то уз Петрове посте“, причаше тај стари Шумадинац: „на годину пре, но што ће Карађорђе закрајинити на Турке. Петрови пости беху подугачки, усејала звезда с неба, мозак да проври. Настала суна да су сви потоци пресушили. У нас у селу (Кусатку) и око нас престале све воденице поточаре да мељу. Људи немају где ни појало кукуруза самлети за хлебац. Пољски радови у јеку. Сваки притекао те хита да свршава оно што је на реду и што није за одлагање. Конају се кукурузи, косе ливаде, дену сена и жање јечам. Нико се од рада не одваја, а треба на далеко ићи воденицама, тамо под Рудник, који се плави у даљини, да се самеље што жита и донесе бра-

Деца Његова Величан

Престолонаследник Ђорђе

Принцеза

тва Краља Петра I.

елена

Краљевит Александар

шва. Али што му драго, без хлеба се не може, а мога стрица притисла невоља без њега, те мораде напустити пољски рад и кренути се с једним својим комшијом. Уговоре кад ће поћи, спреме жита по две вреће и натоваре на коње и крену се у очи Вартоломије (11. јуна), јер тај дан вероваху, на ноћ на главу, тераху добро и на светог Вартоломију освану с оне стране реке Кубршнице, где се пут одваја лево Жабарима. Они макну мало десно једној пољаници, растоваре коње да се одморе и попасу а и сами да се умију на Кубршници, одморе и што поједу. Таман растоваре коње и пођу Кубршници да се умију, док из оближњег гаја изађе неки човек висока раста, црномањаст, округла лица, подугачка носа, живих малих очију а велика чела. За појасом му два пиштоља, о рамену дуга пушка и секира на руци. Упути се право њима. Назове им: дубро јутро, и они му одговоре. Нису знали, ни ко је ни одакле је. Он спусти секиру с руке и пушку с рамена, пиштоље извади иза паса, спусти и њих, па се поче распасивати, причајући им, како је поћио код свиња, те се напунио бува и како хоће да се отресе и умије на Кубршници. Они га оставе да се тресе, оду на Кубршницу, умију се и помоле Богу, па се врате својим коњима и товарима, изваде из бисага што су за јело понели и почну се прихватати. Онај непознати човек и с њим оде на Кубршницу, уми се, помоли се Богу, па се врати и седе близу њих. Они га понуде да се с њима заједно прихвати, али он не хтеде, већ их зашита одакле су. Они му одговоре да су из Смедеревске нахије, из села Кусатка. — А како ви, тамо у Смедеревској, са својим Турцима пролазите? настави даље питати. Они одговоре: — Врло тешко. Зулум је већ прекинео и сваки даном све је горе, ништа нема боље. А и не знамо докле ће ово овако. — Онај човек поћута мало, па ће рећи: — Море браћо, докле ћемо се ми овако тужити једни другима при састанку; докле ћемо јадиковати и стрепити од Турчина као зец од кера и од ловца? Зар нису и они од меса, као ми? И њих ће куршуми пробијати, као што и нас једног по једног из правди Бога пробијају. Турци чине зато тако, што виде да смо се ми поплашили као зечени и да њихово зло трпимо, зато и чине што хоће с нама, већ хајте, браћо, да се сложио и с договором дигнемо у један мах сви против Турака, а ја се уздам у Бога негинуга, да ћемо им моћи одолети и учинити крај крвавом злу тако, да тај Турчин не сме више ни у вилает изаћи, а камо ли зло какво Србину учинити.

„Мој стриц и његов комшија, кад чуше ово, умукосе и ништа не одговорише. Онај непознати поседо још мало, па устаде и оде преко гаја некуд у планину. Моји Кусадчани мислећи да је то какав хајдук, беху онемели од страха. Преседе им оно, што су појели и попили, бојећи се да их није ко видео и чуо, кад је онај непознати човек с њима говорио, јер да чују Турци за то, извесно би главе погубили. Стога што пре натоваре коње своје и у највећем страху оду воденицама, самељу жито и врате се кући стрепећи непрестано целим путем, да их ко не

стигне и не позове Турцима на Рудник, где је био Сали ага, или у Крагујевац, одакле се тешко ко враћао, кад га муселим позове.

Прође доста времена од тога доба, прође и Божић и насташе месојеђе. Једна по једна глава падаше, многи кнезови изгибоше. Страх беше овладао на све стране. Ничија глава не беше сигурна. Док, некако по светом Сави, пуче глас да се Карађорђе дигао и закрајинио против Турака. Наши се Турци ускомешаше и устумараше. Настаде забуна. Људи почеше закопавати котлове, казане и друге ствари. Свет се устумара. Све се спремаше. Жене и децу склањаху у планину, у збег. Село остаде пусто. Мало после диже се и наша нахија. Турке истерасмо из села. Они побегоше у Смедерево. Ми се покунисмо, и цео народ упути се Смедереву. У том стигосе и војске из Крагујевачке и Ваљевске нахије. Мени је тада било 20 година. Уз стрица и наше сељане и с њим сам пошао. Бесмо се уврстали с једне и друге стране и гледасмо како пролазе Крагујевчани и Ваљевци. Рекоше да ће сад и Карађорђе проћи. Бесмо ради да га видимо, и питасмо које је Карађорђе. Рекоше нам да је он за војском и да ће сад проћи с другим старешинама. Пролазе неки лени, лични и кружни људи у леним хаљинама. Питасмо за свакога: је ли оно Карађорђе? Није. Оно је Станоје Главаш, оно Милан Обреновић, оно Јаков Ненадовић, оно Хајдук Вељко и тако редом. Док сво најпосле иђаху њих двојица на коњима. Онај с леве стране, човек средња раста, врло леп, дивних бркова, на ђогату, у богатом оделу и оружју све у злато и срму окованом. С десна јахаше човек висока раста, црне масти, заоденут широким реснатим гуњем да му се једва виђаху тенелуци од малих пушака иза појаса. На ста шапат и тиха граја: „Ено Карађорђа!“ — „Ено Карађорђа!“ — „Ко је Карађорђе? Је ли онај што јаха с леве стране?“ И заиста ми мишљасмо да је Карађорђе оно на дивном ђогату с леве стране. — „Није оно Карађорђе, оно је Јанко Катић. Карађорђе је онај с десне стране.“ У том они стигосе и поред нас прођосе. Онда ми стриц рече: „Симо, виде ли Карађорђа?“ — „Видех, стрико.“ — „Па то је онај човек, што нам је говорио на Кубршници код Жабара лане, уз Петрове посте, да се треба дићи против Турака!“

Доцније, кад се вратисмо кући, стриц је чешће то причао завршујући свагда:

„Ја, мој синко, што ко мисли оно и ради. Свакоме је Бог по нешто одредио, па му оно и даје!“ *)

* * *

Свети Вартоломија прошао је 11. овог месеца и навршило се пуних стотину година од оног времена, кад

*) Целу ову причину слушао сам 1895. г. у „Гранд Хотелу“ од † А. Чумића. Он ју је слушао исте год. у кући Банковића у Кусатку. Ја сам је забележио исте године, како сам је чуо. Кад изађе „Историја Српског Устанка од Лазара Арсенијевића — Баталаке“ 1898. год., видео сам да ју је и он забележио по причању самога Симе Банковића (види стр. 63—65 I књига). Ја сам се послужило и својом забелешком и Баталакином Историјом.

је Карађорђе спремао Шумадију на устанак. Износим ову причину и опомињем свакога, који цени и поштује рад предака наших, што животом и крвљу ослобођаваху нашу отаџбину, да нас од стогодишњице првог устанка раставља седам месеци. Ми треба да је прославимо најсвечанијим

начином и одамо достојно поштовање нашим славним предцима. Времена још има, треба се припремати.

На Иван дан 1903. год.
у Београду

Мил. Вукићевић

Генералова кћи

— РОМАН —

написао
И. Н. ПОТАПЕНКО

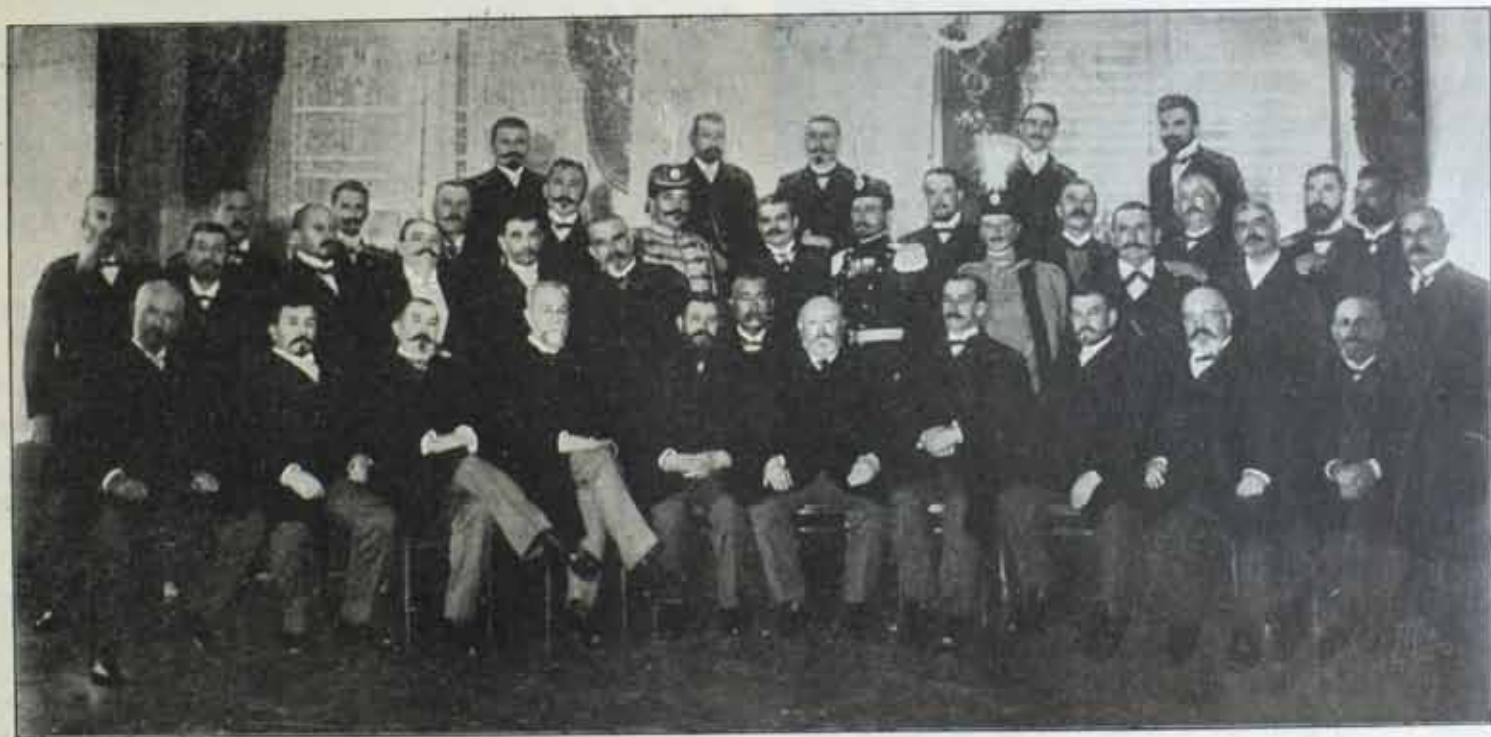
(НАСТАНАК)

Зицианда Петровна све до сада није могла доћи к себи због необјашњене промене своје кћери. Њу је изненадило, више свега, што је наступило некако слагање између Маничке и Хивре, та два елемента који, по свему, немају ништа заједничко. Хивра, која је пређе Зицианди поверавала своје тајне крипом од

сад потпуно њена, и са горким осећајем помишљала на ноћи проведене на загрејаном банку.

Маничка се удубила у читање.

„Свадба Лидина са кнезом требало је да буде после два месеца. У кући нашој овлада некаква свечана срећа. Сви — и отац, и мати, и старамјачица и, дабоме, Лида — сасвим се предадоше овој свадби. Додављати Лиди

Изасланици Народног Представништва Краљевине Србије

Маничке, не обраћа више на њу никакве пажње, смело прилази Манички и са свим поверљиво и полугласно говори с њом. Шта ли је то било међу њима? Али у Зицианде Петровне није било ни мало наклоности да нарочито истражује суштину појава; од ње је било већ довољно што се томе дивила. Она је била уверена, да ће се свако дело, ма како било тајанствено или замршено, раније или доцније само разјаснити и размрсити; за то је она сад безбрижно уживала у својој удобној постели, која је

спрему није било потребно, јер је све било готово; али, не гледајући на то, ипак су сви имали и сувише посла око тога. Вадиле су ствари из ормана и сандука, разгледали их, по стоти пут премеравали, критиковали, допуњавали, и с наметом измишљали шта би још да поруче. Старамјачица је оставила своје добротворне кружиће и била је центар свега овог дар-мара. Већ од јутра скупљао се око ње круг жена што су имале посла око Лидине спреме; око ње су ницале читаве барикаде од фотела и

столица на које су стављане гомиле скупоцених крпа. Старамајчица је била као каква тврђава коју ни ђаво не може заузети, јер се није никако могло догурати до ње. И изгледала је оштра у својој каници од чинака, са округлим огромним наочарима и унутрним погледом који као да је хтео продрети у тајне кројења или каноте.

„Сви су били толико заузети, да је изгледало као да о мени и не воде рачуна. Ма ком и ма за што да се обратим, одговарали су ми брзо, колико тек да се одговори, као да су желели да ме се час пре отресу. И само сам онајала да сам побледела и да ми се у очима, место пређашњег безбрижно наивног израза, појавио оштар и непријатељски.

„Једанпут нисам целе ноћи тронула. Нерви су ми били раздражени, а срце је тако узнемирено ударало, — некако тупо и с прекидима. Осећала сам да сам увређена, занемарена, несрећна. Не, никако се нисам могла помирити с тим да ме је буди каква случајност могла у један мах одбацити на подређено место. Видите ли како сам била урађена и савршена егоскиња! Очекивану удају Лидину, удају сестре своје, бића мени тако блискога, и срећу Лидину — ја сам гледала као ништавну случајност, за то што све то није било мене ради, већ даље од мене и ван моје особе. Кад би ставили једно поред другог Лидину удају и... по, рецимо на пример, моју војну фијакером по Приморском Булевару, доиста не знам да ли не бих нашла да је прво — ништа више већ пука случајност пред оним другим. И то само за то што сам у војни јунакиња — ја, а у удаји Лиди, дакле не ја.

„Целе ноћи нисам тронула, а кад сам изјутра ушла у кабинет, да се поздравим с оцем, папа је био изненађен кад ме је угледао.

— Шта је с тобом, девојчице? Да ниси болесна? Ласкаво, као и увек, унута ме и метну свој длан на моје чело. — Е, па ти си у ватрици! Клаву треба у постелу...

„Одмах је био готов и да дода: треба послати по Семена Андрејевића. И послао би, те би Семен Андрејевић дошао, унутро ме у постелу и наредио диету. Али баш тада уђе мама у кабинет.

— Како ти мислиш, обрати се оцу: да ли да цвеће доваљимо овде или да га поручимо из Петрограда? Знаш, бојим се, овде неће спремити овако фино...

„То је, Вога ми, питање. — И отац се озбиљно предаде његову решењу. У оните, он се никад не интересује о толиким стварима, али ово непрестано пртљање са крпама, што је обухватило сву кућу, и њега је, како сам вели, „направило женом“, те је и сам стварно суделовао у решавању коствених питања. Свакога часа упадали су у његов кабинет да се и с њим „посаветују“. То га је у почетку љутило, али се после предао, па кад му за дуже времена не би долазили, сам је излазио у гостинску собу и пристувао дамама.

„Решавање питања о цвећу било је живо и дуго је трајало. Остала сам неколико тренутака крај стола, а за тим сам отишла у страну. На ово нико није обратио пажњу.

Задрхтала сам од злоће и у том тренутку омрзнула сам не само Лиду, већ и све друге — папу, маму, па... па чак и јадну старамајчицу. Као стрела излетела сам из кабинета, и моје беснило порасте још више, што све ово никогa није дирнуло, што нико не примети да сам отишла, што ме нико не викну, нико не спомену „у Клаву је ватрица, треба је одвести у постелу“. Отишла сам у своју собу и доконала, како ми под руку дође, своје свилено јастуче, и стадох га у беснилу чупати, бацати на под, газити ногама и на комаде кидати. Соба се напуни разметелим перјем које је, после тога, падало на намештај, на моје косе и на моје одело.

„Папа се брзо сети мене, позва ме, па чак дође и у моју собу. Кад га видех изненађена, морадох му рећи да је јастуче исцепало маче Миха, моје љубимче... Колико преваре и обмане!... Била сам увређена, па сам за то и тврдила да сам потпуно здрава, и за то сам молила да не зову доктора. И то је била освета своје врсте, фина, егосистична освета. Папа ме је уверавао и доказивао да сам бледа и да су ми очи упаљене, али ја сам одрицала. Било ми је доста задовољена што сам знала да ће се бојати због мене.

„Имала сам тесну прилику да се уверим, како је цела кућа заузета Лидином сиремом и како су сви према мени непажљиви. Свака таква прилика појачавала је беснило у мојим грудма.

„Једном сам спавала до подне. То је већ било довољно да ме наљути. Пређе је, без изузетка, ма ко долазио око десет часова и нажљиво ме будио (у нашој су кући одржавана хигијенска правила). А сад су остављали да спава колико ко хоће. На ово сам обратила своју пажњу. Ушла сам у трпезарију. На столу је био самовар — хладан; котлети су били неукусно растурени по великом тањиру, — без сумње, скоро су доручковали и то на брзу руку. Села сам и длановима подупрла главу. Чекала сам да видим шта ће даље бити. Поред стола прође мама и, журећи некуда, само ме мимоходом пољуби у главу.

— А ти, ваљда, тек што си устала? Е, где ленштине! — проговори шалећи се.

— Све је хладно! процедих кроз зубе.

— Па дај да подгреју... Лиза, реците нека угреју самовар и доручак!

— Одмах! одговори Лиза (наша економка) из гостинске собе. Мама изиде из трпезарије. Чула сам, одмах за тим, како је старамајка наредила Лизи да јој из ормана донесе неку махралу од чинака. Лиза оде да послуша, па у том заборави и самовар и доручак и мене. Тада моје беснило порасте до невероватности. Дође ми и да плачем и да лунам посуће и да се дерем, али не учиних ништа од тога, не учиних само за то што сам била лено васпитана. Преда мном је био тањир, а поред њега нож и виљушка. Опaziла сам да је нож, по свој прилици, тек данас наоштрен и то врло јако. Не сећам се више, каквим сам логичким путем дошла на оно дивље решење, јер је у тим часовима необична злоба кинела у мени. Докопам нож и

са необичном жестином засечем по средњем прсту своје леве руке.

— А! А-ах! разнесе се по тризарији дивљи, очајнички узвик. Викала сам, викала од правог физичког бола који је био несносан. Крв се лила из ране на таџир, на чаршав, на моју одећу. Викала сам непрестано. У тризарију утрчаше сви укућани, чак и старатајка са својим клецавим ногама.

— Шта је? Шта си урадила? Како? О, Боже! Воде, завој, енглески фластер, Семена Андрејевића! — сви су викали.

„Сва сам дрхтала и била бледа. Уплашила сам се, видећи, како је била дубока рана и како је исекло много крви. Разуме се, рану су ми одмах пажљиво привезали; био је дошао и Семен Андрејевић; сви су били око мене. Рекла сам им, да сам се случајно посекла. Лежала сам у постељи и уживала. „Ето вам! — понављала сам у себи. — Ја сам вас нагонила да на мене обратите своју пажњу. Сад мало плашње и уздицања!“

„Рана је трајала недељу дана. Тада је почела зарађивати и већ су је почели заборављати. И сад ми је на прсту ожиљак, и ево баш га сад разгледам и тако се живо сећам онога времена, као да се све слика за сликом ниже по ожиљку.

„До свадбе је било још две недеље. Требало је само да прођу Божићни празници. А он? И даље ми је изгледао као невадманини идеал, али у исто доба и као мрски увредилац. Па ипак нисам пропуштала ни једну прилику кадгод сам могла да га погледам загонетно или изазивачки, кадгод сам могла да му кажем, а по некад и шалом, какву магловиту фразу која би га збунила. Али он, изгледало је, беше за све то неосетљив. Само ми се пажљиво и ласкаво у пола осмехивао као милом и својевољном детету; био је са мном лубазан, учтив и — ништа више.

„За Божић био је одређен бал код богатог трговца Грацијанија; разуме се, да смо и ми били позвани. Спремили су нам балске тоалете: мени ружичасту а Лиди плаву. Мени је, у онште, доликовала љубичаста боја, али је Лида у плавој била необично ефектна. Тоалета је била дивна и укусна. Када сам је видела у очи бала како огледа своју тоалету, одмах ми је било јасно, да ће сви гледати Лиду а не мене. За последњих недеља Лида се, под утицајем осећаја среће, у ком је непрестано била, разменишала и постала веселија и разговорнија. Мисао да ће Лида бити сутра истакнутија од мене, и да ће, поред свега, још бити и са кнезом (јер су многи говорили да ће код Грацијанија бити и кнез Походцев са вереницом) — та мисао преврати моје незадовољство у праву мржњу према Лиди, а из те мржње појави се жеља да јој спреим ма какву непријатност, ма какво зло.

„На дан очекиваног бала биле су тоалете на нашим постелима. Тачно на два сахата пред полазак уђем тихо у нашу собу, дохватим пожице, приђем Лидиној тоалети и у њеном предњем делу направим приличан усек. То сам учинила у тренутку, под утицајем рђавих осећаја што

овладаше мноме: али чим сам видела шта урадох, осетих се као да сам извршила какво убијство. Сећам се, јасно се сећам, да ми је за тренутак кроз срце прохујало чудно осећање: да су пожице кржаве, баш као да нисам засекала Лидину одећу него само срце своје јадне Лиде. Испустила сам пожице на под, руке ми задрхташе, срце је неујединачено било, дах ми стао. Вањих се на под и сакрих лице рукама...

„У брзо у кући настаде лом: Лида је плакала као какво дете, а нико се није могао доимислити, ко је то могао урадити и како је то могло бити. Ја сам се прло брзо савладала, чудила и изненађивала тако природно као

Престолонаследник Ђорђе, Краљевит Алексадар,
Павле А. Караџевић

и сви други. Питање је остало необјашњено, а Лида је наставила плакати и јадиковати. Кад бисте знали само како је она савала о том балу, на ком ће бити са кнезом, може бити, последњи пут као вереница у тако великом друштву...

„Последњи пут! Како је то страшна реч! Јадна моја Лида, како си тада искрено плакала због те незнатне невоље! Али ниси знала, да у свету има бескрајно већих невоља од којих се не плаче, јер је то некорисно и ништа не помаже. Па ипак ни сада не опраштам себи, што сам ти учинила то зло...

„Стане, у којем сам тада била, било је чудновато. И уживала сам, а у исти мах, било ми је и тешко. Та Лида ми није учинила никаква зла, него је све зло било у мени, у мом гадном самољубљу. Довољно је рећи, да сам се обрадовала, када је старамјка, свезналица и свеумелица, дуго и пажљиво разгледајући рањену тоалету, у један мах измислила неку срећну комбинацију, часком позвала кројачицу и за не пуно пола часа излечише се две ране: на тоалети и у Лидину срцу...

„Мало смо задоцнели, те смо стигли у јек забаве. Кнез је већ био дошао и био је узнемирен. Мама је за све време говорила, мени али не и Лиди, да догађај са тоалетом не слуги на добро. Лида је била ефектна и сва је сијала од среће. Мало уплакане очи давале су њезину лицу неку необјашњену драж.

„— Па ипак, па ипак то не слуги на добро!... још ми једном понови мама шапатом и целог вечера беше јој лице тужно.

„И доиста, то није било на добро!... Јадна моја Лида!“

XII

Врата зашкринане и у учионицу уђе Хивра. Маничка подиже главу и тек тада примети да је наступило рани змињи сумрак. Срце јој је ударило јаче и било је потребно да сву пажњу напрегне, да се прибере и да утврди, као реални факт, појаву на чак и само биће Хиврино.

— Госпођице, опет су дошле! задржавајући глас, рече Хивра.

— Ко?

— Килина са ћерком. Али немојте, госпођице, њих кривити... ја сам крива... Отишла сам Килини и узвикнула јој: иди, велим, моја је госпођица онекшала. Чак сам се и пошалила: то је, велим, јамачно од твога масла... А не знате у каквој је невољи. Јавила се добра прилика, само вели: докле се, каже, не одбије од оног вуцибатине Цвиркуна, не може ни помена бити... Па за то сада, госпођице, разговорите се с њом, са девојком!...

— Али, Хивра, ништа не ће бити од тога.

— Биће... Кажем вам, биће...

— Зовни.

Хивра у тренутку излете из собе. Маничка доиста није знала, шта да каже тој заблуделој девојци и на који начин да утиче на њу. Али је решила да покуша, највише због тога да би задовољила Хивру, која јој изгледаше као сасвим добро и према њој одано биће. За мало на се врата поново отворише и преко прага тешко и незграпно уђе здрава, пуна девојка коју је Маничка већ познавала. Застаде на прагу и загледа се у под.

— Приђите! — рече јој Маничка, задржавајући осмех што јој га изазва мисао да и ово тешко и незграпно биће има свој роман. Девојка, брзим корацима, лупајући тешком обућом, приђе столу и стаде незграпно.

— Седите, молим вас, ето овде! — Маничка јој показа најближу клупу. Ова послушно седе. Лице јој је било са свим црвено од забуне; није знала куда ће погле-

дати. „Шта да јој кажем?“ помисли Маничка. Како је било потребно да каже ма шта, поче веома неодлучно:

— Ваша је мати љута што се ви познајете са тим... чини ми се, зову га Цвиркун... Дакле, хајде да се разговоримо о томе... Ви сте девојка, а и ја сам, па ћемо се, може бити, због тога и боље разумети.

Маничка одахну и стаде. Шта ће даље? Кажу да је тај Цвиркун зликовац већег реда. Дакле, са те тачке гледишта треба претресати тај предмет. Али ако је то само Килинино мишљење? Ако је, у самој ствари, тај Цвиркун скуп свих добротинастава? Било како му драго, али се мора говорити.

— Цвиркун је, кажу, веома рђав човек... Да ли је то истина? Како ви о њему мислите?

— Прави је разбојник! сасвим неочекивано одговори девојка.

— Збила? И ви то знате? Па како сте онда били с њим у пријатељству?

— Добар је младић! Лен! — с уздахом промуца девојка.

— Хм... Али он вас неће узети, превариће вас... Је ли вам обећао да ће вас узети за жену? Да?

Овде наступи потпуна неочекиваност. Девојка се у један мах заплака и, подигнувши крајичак своје одеће, стаде брисати сузе.

— Зашто плачете?

— Обећао је... нитков... Ја сам му, можда, већ десета била... Оне сам, вели, лагао, а теби истину говорим!...

— А шта ви мислите: да ли вам је истину говорио?

— Лаје, Бог ме убио, лаје као песо!

Маничка се осмехну наивности ове солидне грађе.

— Дакле, сво шта ћете: пре свега, умирите се. Обришите сузе и немојте више плакати. Тако. А сад да се разговарамо. Ако не верујете његовим речима, онда је он рђав човек. Вреди ли онда да волите таквог човека? Пресудите сами. Кад се засити, одгурнуће вас, па ће вас чак и смејати! А чујем, да вам се јавила једна друга, сасвим добра прилика. Докле Цвиркун не одбаци вас, одбаците ви њега; и тад се неће он вама, него ћете се ви њему смејати. Је ли тако?

— Тако је!

— Е, па дакле? Саветујем вам, да тако и урадите! И матери вашој биће мило, а ви ћете се лепо удомити. Сад идите!

Девојка устаде и пође. „Чини ми се, да сам била и мало лепорека“ помисли Маничка. Баш тада дође до ње из предсобља непрекидани разговор између Килине и Хивре.

— Знаћу ја њој... Хвала ти, мајко божја!... чуо се Килинин глас пуи милоште: — Од Риздва ћу прасенце... чисто чистацко... Дођи да и масла дам... Не ће бити ником рђаво... Само да дете упутим... А колико сам говорила... Има она душу... То је права душа... А такво ћу прасенце изабрати... Мајко божја!...

— И веруј ми, девојка ће се оразумети! уверавала је Хивра са своје стране: Често је покојница Клаудија Антоновна, голубица моја...

Овде изидоше из предсобља у дворините, одакле се чуо још само потмули шум њихова разговора, али се речи нису могле никако разумети.

Маничка је седела на малопређашњем месту, за тим устаде и поче, узбуђена, ходати по соби. Никако није могла разумети своје садашње душевно стање. Није могла рећи да су јој у грудма добри осећаји заступили рђаве. Та њу не везује никаква љубав за ову матер и њезину кћер, — а и за што би, из каквих разлога, шта су оне њој? Њезине симпатије нису оне ничим изазвале. Ако је добро расположена према Хиври, то се може врло лако објаснити: Хивра се стара да јој свачим угоди, пази је

Њ. В. Краљ Петар I — „Петар Мркоњић“

и са пуно преданости гледа јој у очи. Такво понашање и нехотице задобија човека. Ето, то је. А међу тим она осећа да је у целом њезину бићу наступила основна промена, — из срца је отишло зло које је, мучећи друге, и њу саму гушило. Сад јој је сасвим лако. Као да се какав застор уклоњено, те је угледала Божји свет у сасвим друшћим бојама. Има светлости; људи нису тако рђави као што је њој изгледало. А све је то, по свој прилици, само за то што је сада први пут загледала у дубину човечјег срца што јој га је отворила Клаудија Антоновна. Све, што је пре било око ње, не издвајајући ни оца, ни матер, па ни Понашева, с њом се додиривало тек површино. Ни одакле није осетила топлоте, оне нарочите топлоте што чуда прави, а коју има само топло и пуно искрене исповести људско срце. И ето, дневник те покојне девојке подухнуо је на њу топлом, срдачном исповешћу. Осећање ово

личило је као када би се после хладне и непогодне ноћи нашла у свом топлом, светлом, угодном дому, где се може и огрејати и одморити, или као кад би после дуге и тешке усамљености нашла пријатеља. Било јој је добро, лако, она је то поштовала и мислила да је свему узрок дневник Клаудије Антоновне.

Већ се и сузрак спусти. Хивра је у предсобљу спремила чај. Маничка још није хтела да оде матери. Мислила је, да ће Зинаида Петровна прочитати на њезину лицу све осећаје и мисли, да ће повести разговор и да ће, својом потпуном неподобношћу за разумевање, унизити и оскврнити осећање што јој беше тако драго. У соби се већ сирачило, те није могла наставити читање. У то време чу како неко уђе у предсобље. Хивра услужно рече: „Ах, Боже мој! Изволите, изволите! Овуда!“ Гости, којих је по свој прилици било двоје, уђоше у собу. Опет се чуше поздравни узвици и започе разговор. Маничка у пола отвори врата и упита Хивру о гостима.

Њ. Височанство † Кнегиња Зорка

— Госпођа понадија са ћерком! тајанствено одговори Хивра.

У Маничке се појави жеља да их види. То је била новост. За њу су људи били непријатељи; за њу није било већег јада од потребе новог познанства; за њу је све било незанимљиво, досадно и тешко. А сад јој се баш прохте да види људе ма какве било, само живе људе.

Остави дневник у фиоку и изиде из учионице.

Прво што је изненади, беше на столу трокраки свећњак с упаљеним свећама. Нема сумње да је Зинаида Петровна хтела очарати сеоске госпође остацима своје пређашње величине. На њој је била угасито црвена блуза и црна сукња, на глави опет неки првен украс. Црвена боја била је њена најмилија боја и на ма који начин имала је удела у њеним тоалетама пређашњих срећних година.

Чим је Маничка ушла, по лицу Зинаиде Петровне прелете лака сенка. Њено лице као да је говорило: „Ах, бојим се, да својим мрачним карактером и онтрим поступцима са људма не поквари ово вече!“ Место тога Зинаида Петровна рече гласно:

— Ово је моја кћи — Маничка, Марија Владимировна. А ово је госпођа свештениковица и џезина кћи, Софија Семеновна.

— Извините нас! — скоро мушким гласом проговори понадија. — Већ је било крајње време да вратимо посјету нашој мами... Она је већ неколико пута била код нас, а ми још ни једном... Не кријемо, да смо врло ради и с вама се познати... И ако сте мало попустили, и ако се од нас туђите, ипак...

— О, не, погрешно мислите! — пријатељски и силно поруменелим одговори Маничка. — Ја сама веома желим да се с вама познам. Само до сада нисам могла да савладам свој нови положај... Веома ми је мило што сте дошле...

„Шта је то? Да ли се псемева, шта ли?“ некако неодређено забринута помисли Зинаида Петровна. Али Маничка је говорила тако просто и без увијања, није мрштила обрве, више се сама збуњивала него што би хтела ма кога збунити. Брзо се између ње и понадије са ђерком, докле је Зинаида Петровна са Хивром спремала око стола, повео жив разговор, у којем је Маничка с искреном радозналостију распитивала госте о томе, како проводе време, да ли им је досадно, чудила се како је могуће да се без досаде проведе цео век у селу. Једном речи: то више није била „она Маничка“ какву је знала Зинаида Петровна. Не гледајући на то, у њеном је срцу за све време био неки тежак осећај. У један мах може се ова Маничка онет претворити у *ону*: намрштиће обрве, заблесташе јој очи и узвикнуће: „Даље сви од мене, досадни сте ми и одвратни!“ па ће окренути леђа и побећи из собе.

Маничка се удубила у посматрање гостију. Обе, преко очекивања, пекајују се као приличне даме. Понадију је до некле издавао језик. Није, истина, говорила „морално“ (т. ј. да се нешто мора) или „лавољвер“, као што је говорила Хивра кад јој се прохте да говори „финим“ место својим малоруским језиком, али је за то у свакој прилици сипала изразе: „хоћеду“, „фантазирам варош“, „неглаже“, „нашкастен“, „нашкастен“, и т. д. Била је оличена противност обичном замишљању сеоских понадија: мршава, жутолика, са пријатељским осмехом на танким, безбојним уснама, са пријатним певуцавим гласом. Мрка боја скромне одеће доликовала је џезину лицу, које је показивало мношину претриђених болести, али које је, поред свега тога, ипак било живахно и весело.

Софија Семеновна, на против, обећавала је својом спољашношћу да ће у будућности, ако се само буду стекле угодне прилике, постати права понадија. Округлога лица, румених образа, пуна, — сва је дисала здрављем и свеживом, те је изгледало као да је од гвожђа сливена. Њезин

глас био је снажан и продиран, смех звонак и здрав, ход и понашање одсечни: једном речи била је оно што називају „делија-девојка“. Њен снажан говор, праћен непрестаним смехом (јер је увек била весела и волела да говори о весељу), могао је угушити какав хоћете жагор. Њено одело било је вунено и отворене боје, сашивено пре кратког времена, и ружичасти трак око врата; два дебела и дуга курјука пробудише завист у Маничке која јој без увијања рече:

— Ала имате дивне косе! Од куда вам?

— Бог их дао! Саме су израсле! — смејући се весело, одговори Софија Семеновна.

Маничка се веома изненади, када чу да попина ђерка чита књиге и то веома много.

— Досадно је овако седети! — објашњавала је сасвим просто. По неки пут завалим се у постели са каквом дебелом књигом — роман или журнал — па прележим док је сву не прочитам.

— То је истина! потврди понадија. Често је зовем, зовем да руча, а она ни с места. Не могу, вели, врло је занимљиво!... Неки пут и не руча, не једе, не пије... Ето каква је!...

— А одакле добављате журнале? радознало упита Маничка.

— На и претилаћивамо се, да! Отац Семен прима три цела журнала: „Њиву“, па онда „Епархијски Гласник“, па... Сад се не сећам. Некакве новине... Сова, како се зоведу оне наше новине?

— „Весник Јевропе“, мама... Ах, сад баш читам једну причу Боборикина! Дивна је. Јесте ли је читали. У последњем је свеску...

— Не-не... Ја... још нисам видела ту књигу! — одговори Маничка и порумене. „Весник Јевропе“... Да, има такав журнал, а има још и других журнала. На пример „Руски Весник“ — журнал је, па „Свесветска Илустрација“ такође, чини ми се, журнал. — Рече а још никад свога века није читала ни један журнал. Како је то чудновато! Попина ђерка, сеоска девојка, све је то читала и о свему може да говори, а она, и ако је живела у граду, у онако великом друштву, — никада није имала ни једне књиге у рукама! А срамота је још већа, кад зна да су у њиховој кући бикали и професори и официри и школски надзорник и адвокати, и нико јој никада чак и не напомену чега има у књигама! Сви су је гледали као играчку, као лутку, коју треба само лепо обући, па ето с њом забаве. А отац и мати? Доста о њима, кад ни сами никада нису читали књига. По мишљењу Зинаиде Петровне, читати значило је „мучити себе“, а како она себе није хтела мучити, сасвим је природно што је од тога чувала и своју кћер.

Још није ништа тако страшно, што попина кћи чита књиге и журнале. Али ево шта је право зло: Маничка је морала поцрвенети и лагати пред њом, брзо се изнукавши, како, бајаги, није видела само ту „последњу“ књигу! Али је у исти мах дала себи реч, да ће, ма на

који начин, добавити и читати разне журнале и књиге, како не би више руменела пред попином ђерком. Од Клаудије Антоновне остала је гомила књига и, по свој прилици, у њој има и неких журнала од неколико година; њих ће прво и узети. Пре тога у њезину срцу заигра неки чудноват осећај нелагодности према Софији Семеновној. Али је срећа била што је одмах застала на том и размислила: „То је — завист, ружан осећај!“ и одмах удвојила своју љубазност.

Пили су чај и хвалили масло што га је донела Киљна Вороњенкова. Из даљег разговора изашло је, да је Софија Семеновна учила у Епархијском Заведу и да је по свршеном школовању добила чак и медаљу; да прилично влада француским језиком и да по мало свира у гласонир. Једном речи, девојка се показала преко очекивања, те се Маничка ни по чему није могла пожалити да је ово вече провела досадно. Све на овим људима није било ни по чему као у оних које је пређе виђала, те јој се пажња и нехотице заустављала то на овој то на оној особини што јој беху сасвим нове. Маничка се присети да

и Хивра, и ако је неистакнута личност, има доста свога, оригиналнога, о чему је требало мислити; па чак и она глуна девојка, са којом је данас разговарала, има нешто своје, оригинално, макар и по облику своје глупости.

— Дакле, надамо се да ћете нас и ви посјетити! рече попадија у поласку.

— Дабоме, дабоме! с пуним уверењем одговори Марија Владимировна, и одмах јој се појави мисао: „Зар није занимљиво видети како ти људи живе?“

Када гости одоше, Зинаида Петровна не помену ни једном речи, како је изненађује промена у Маничке. Бојала се да не поквари то задовољство, те се пуним и захваљним погледом ограничи само на посматрање своје кћери. А кад јој је Хивра шепатом причала о разговору између Маничке и Киљнине кћери, Зинаида Петровна чак се прекрсти и рече тихо: „Господе, ти си услишао моју молитву!“ и ако истина захтева рећи, да се Зинаида Петровна ни о чему није молила.

(НАСТАВЉЕЊЕ СЕ)

Њ. В. Краљ Петар I. на Бањици

Из Хајнеова „Лирског интермеџа“

I
олуба, ружу, крин и сунчев сјај
Љубљах и гледах као сами рај.
Сад нестало тога — јер љубим једну
Малу и чедну, чисту и медну,
Она је сада љубавни ми рај:
Голуб и ружа, крин и сунчев сјај.

II
Кад се двоје растављају,
Рука руку стиска јаче:
Уз бескрајно уздисање
Ту се вајка, ту се плаче.

Ал ми нисмо заплакали,
Наша срца мирна бише;
Тек доцније уздисасмо,
Доцније се сузе лише.

III
Цвет лотосов тужно клоне
Кад на жарком сунцу бива,
Па погнуте главе тада
Он свежину ноћну сива.

Бледи месец њега буди,
Светлошћу га својом зрачи;
Радосно га лотос чека
И копрену с лица свлачи.

Па се блиста, сија, цвета,
Диже чело с пуно тежње;
Па мирише, плаче, стрепи
Од љубави и од чежње.

Р. Ј. Одавић.

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДУМИКРИСВИЋА

XV

трошној кули мула-Халимовој, у великој али ниској одаји загрејана је пећ земљана, с крчазима; на ту је и мангал пун распаљена угља, јер на пољу је хладно како скоро није. Наваљена на један јастук, вунен, у куту одаје, седи Фати-султан, а према њој је мајна џена.

Час-по, на стара упре поглед у кћер увела лица, изгорелих усана, а обучену у свилену антерију, и накинћену; на кад се она, нешто проговоривши, осмехне, мајка се добру нада, а кад се сухо пакашље, страхује; обухвата рукама колена, наслана браду на руке, и занима се, сузе јој падају по рукама...

— Шућур! поче мајка, сад кад јој се кћи насмеја. Да Бог да се, кузум, од сада увек смејала! И хоћеш, нишала! јер ево дошао је сат да се и твоја реч чује. Фати, љозум! Твоја мајка не уме те друкчије световати, до: кад те испитују, одговарај слободно, и све по срцу. Немој, кузум, по глави. Срце ће једно, глава ће друго, може бити. Мула-Халим ти је *венчање*, истина; ама то ти је и Цафер-беј, јер ти ниси била пуштеница. Ухо на срце, кћери, слушај... А кад будеш, кузум, на испиту, пуштена си и од једнога и од другога, баба ти каже. Твој баба је хаџуз, и био је инам красне Аја-Софије; зна сав мусаф напамет, и познаје све како је у нашем танком дину. Дин нам је танак, танак, мрежа наукова... И ја знам, кћери. Ти си била мала, не знаш. Не живи Мејрем-ханума... Знаш ону Мејрем-хануму до теткине ти куће, што је увек као ат без узде и улара, (жена која нема мужа) а чини севан, сиремајући и удајући сироте девојке?... Она беше удата, а не живи с мужем, те га остави. Млада, а без мужа беше пет година: занатно се онај, па не удара печата за њено пуштање. Најпосле је научише две муџије, да се уда за другога непуштена. Живела с овим другим мало, па је први тужи. Кад изиђе пред суд, падоше јој оба венчања. „Кога ћеш сад?“ пита је суд. — Ниједнога, одговори она (јер ни код другога не беше јој добро), па се врати мајци слободна. Тако је било, кузум... И твоја ће венчања пасти... Хајде мени, кћери... Да идемо обе у Стамбол; да молимо милостивога падишаха да се смилује, да ти се баба врати у Стамбол. А! Стамбол! Тамо су два мора, тамо аде, тамо наши коваци, на румелијској страни, и на анадољској, од куда се сунце рађа: и грознице и кашаљ, све као руком одието. А ако није, ти ухо на срце... Да ти обновио венчање с Цафер-бејем... А? Цафер-беј... Јок, Вал-беј, тако га од милости зову. Баш је, ваза, „бал“. Млад, леп, гонце-лале, и од соја. Стриц му је био велики везир, ујак садразам, оба деда наше, рођаци бејрлербејови... Млад!, кузум, твоја прилика. Ти си

(НАСТАВАК)

чула да је... Алах зна ко је убио мулина сина. Душмани обедили пашу... Паша богат, велики човек, сила, те како неће имати душмана?!... Наго дрве нико не погледа, на лиснато бацају очи, на родно камење. Што више рода, више каменца... Јер да је, кћери, истина, било би до сада сведока. А где су сведоци?... Нигде једнога... Тек онако говоре, душмани... И хаџуз-беј, твој баба, воли овамо. И пре је волео; а сад ти поручује да не слушаши ни овога ни онога, већ да метнеш ухо на срце... Да ти не прети мула? Да те не учи његова кћи? Ааа? Кад не доби одговора, стара настави: — Цафер-беј је млад. Видела сам га једанпут у Есма-кадуне... Леп. А, очи! А, веће!... А над горњом усницом као ђумуром направљено, толико... Волела бих, кузум, да Цафер-беј стане поред мула-Халима, да их видиш напредо... Мула је човек, то је истина, ама није муж...; муж је само по имену, ааа? И загледа се стара у кћерину угашену зеницу. Њој се захарише увеле јагодице; обори очи... Мајка као да нешто страшно прочита са захарених јагодица, из оборених очију, те плесну длановима и закука: — Вај! Вај! Вај! Јазук, кћери, твоја младост! Па поклати лице рукама и зајеца како скоро није. Подижу јој се плећа, одскачу груди, јеца...

XVI

Како мула каза Фати-султан е ће на испит, од тада је весела, сваки час се за понешто смеје, и устаје, хода по соби. А Садије-ханум од тада брата не помену; реч „Неманл“ застаје јој у грлу. Види да је Фати весела, да једва чека да пође, те час-по тужно прошапће: А, женски севда! Добро људи зборе: траје од петка до суботе...

Дође дан поласка. То јутро је Фати била врло весела; и у лицу се мало повратила...

Пред кулом су Арнаути, не као до сада из неколико села, већ из свих, и што је год за пушку дошло је, па све оружано до зуба, све ширили зубма, све тајно прети, паша, највише несрећној Фати-султан.

Зима. Сви су увијени у јануца. Нестриљиви. А кад се појави мула на ату, узвикнуше „машала“! Мало, па се отвори капија, и појавише се из великога дворишта, опасана високим, дебелим зидом два тахтаривана. Један тахтариван, леп, бојадисан, носе хаџуз-Ахмедове чичије; други, нов, од простих, белих дасака, Цигани. У првом је хаџуз-Ахмедовица; у другом Фати-султан. Носе је Цигани, јер Арнаути, Војњаци, носе само мртву жену, за севан.

За тахтариванима се, одмах, појавише мулина кћи и оне две дадије, све три на коњма, с белим чаршавима

РАФАЕЛО САНЦИО

ВЬОЛИНИСТА

преко бисага, увијене у јануца као људи; а лице им је умотано до самих очију.

Они с тахтариванима пођоше по неравну друму, по дебелу снегу. Али само мало, па наиђоше на пут очишћен. Мноштво сељака, чичије пијаног хафуз-Ахмеда, раја турска, бедни робови, Срби, истерани су на кулук од поноћи. Разгрђу снег лопатама целим путем где ће проћи тахтаривани с ханумом и ћерком њихова чичук-сахибије.

Ах! Ако се удаје врањскога паше кћи у Лесковац, зими, кад је снега доста, кулучи раја, разгрће снег, да невеста и „јенџе“ лако прођу; ако из Лесковца у Ниш тако... све раја, кулук, од свију кулука најтежи, и што се тело смрзава, и што душа плаче, јеца, нариче, тужећи се на силу и обест Бегу...

И чичије пијаног хафуза, турска раја, Срби, скупили се од поноћи, раде; а снег веје, веје, завејава пут. И раде, опет раде, јер се не зна време, доба ноћи или дана, кад ће се појавити тахтаривани с ханумом и ћери њихова чичук-сахибије. И ето. Јутро је, рано јутро, дршћу од зиме, али се они први загрејаше јер угледаше тахтариване и пратњу, Арнауте; дошао им је крај муци...

Зима. Хладноћа каква скоро није. Дебео снег притиснуо и брдо и долину, а вуци силазе с планине урлајући, долазе топиличким доловима у госте... Украј пута мучи дрвље голо, искићено њем. И последњи је листак одавно опао, откинуо га бесни север, што час-по са страшним фијукањем диже снежну прашину и своси је с брда у долине, гради сметове, како би зачали и ати а немоли људи. Умукле су птице певачице само се поћу чује буљина с урлањем огладнела вука. Задрзла се Топлица. Цела природа заснула дубоким сном.

У тахтариванима и душеци и јоргани, да не осете хладноће хануме... Фати лежи наузнак и смеи се. Да је ово смешење видела мулина кћи, не би знала да ли је у Фатину срцу туге или радости... Последњи је поглед пао кроз отвор тахтаривана на врх брега под Јастрепцем, увијена у бели покров, а она се залеђена суза низ образ пролила, и тужан је осмех развукла изгореле усне... Можда су та суза и тај осмех збогом Топлици и гробу Исмаилову...

Дођоше наспрам Прокупља, мула оборене главе, замисљен, његова кћи тужна, Арнаути љути: шкргуту зубма, прете, сваки час им пада рука на јатаган или јабуку мале пушке... Зубато сунце појави се, те према њему засијаше се оловне кане с врхова витих минара. Улазе у град, пуст, као да му је све куга поморила. Нигде коња, ни вола, ни жагарца с угљем... Пролазе турске, уске улице, опточене ниским кућама, високим чардацима и оградама, покривене дебелим снегом, обрисаним с кровова кошавиним крилима. Нико не гледа арнаутску силу и салтанат, јер свуд канак до канка... И псе, шугаве и губаве, уличке, обузима страх слушајући дивље узвике и пуцање пушака, те прилазе уз каније, дршћу, гребу и тужно циче...

Кроз арнаутску махалу нигде канка; Арнаутке се прибијају уз каџезе, веселе, радознало гледају у тахтариване, не знајући у коме је кадуна њихова муле. Сад чаршија није прошарана, сва је затворена; Турци су, и Срби, са својина код куће, Арнаути око конака мула-Халимова, очекују господара с ханумом и пратњом... И кад се чу топот коња, небо се проломи... „Аллааа!...“ Припуцаше мале пушке, забубњаше бубњи, писнуше зурне... То поздрављају долазак мулине кадуне Арнаути грађани...

И Арнаути из пратње Фатине деру се, Алла! Аллааа! Слободни су, кроз свој град иду, не иду кроз турски Ниш, или Лесковац, столицу Шемси-пашину.

Дођоше до конака, двоспратне куће једне, старе, врло велике, са житницом удно непрегледног дворишта, с кошенима за кукуруз, с великом коњушницом. То је конак мула-Халимов, у коме, одавно, осим послуге готово више никад никога.

Отвори се главна каница широм, и унесе се у двориште тахтариван с Фати-султан-ханумом; а онај с њеном најком однесе се кући хафуз-Ахмедовој. На задњу каницу улажаху стари Арнаути и сјахиваху с коња пред коњушницом. Мула и Арнаутке сјахали су пред главном каницом и отишли за тахтариваном.

Млади Арнаути опколили конак с грађанима, па све чешће пуцају мале пушке, јаче бубњају бубњи и ниште зурне...

XXI

Фати-султан-хануму не узеше на испит, него је оставише да се одмори и да мисли, да размишља, читаву недељу. А онда, у петак, јутро бејаше, дође к њој у одају једна стара беговица, Лесковчанка, погурена, не од старости, него што је боље крста, и сва се тресе, а ипак кочоперна, смелих погледа као мушко, што је била са Шемси-пашиницом у „јенџебулство“, и видела, то јест, вас дан и сву ноћ гледала Фати-султан-хануму, те јој добро упамтила и очи и лице, и руке и ноге, и стас и ход, све. Беговицу је послао Шемси-паша, бојећи се преваре с мулине стране, да му не подметне на испит коју другу уместо Фати-султан.

После дођоше у конак Турци и Арнаути Прокупљани, и само Турци Лесковчани. Међу њима су пуномоћници и сведоци мулини, Шемси-пашина сина и Фати-султан-ханумини, и имаи, старац један, Турчин, мали, погурен, мршав, као снег беле браде, у белој антерији и белој чалми.

Они поседаше у једној големој одаји, и припалише им се чибуци, све мула-Халимови; а овамо, код Фати-султан, Лесковчанка, беговица, седи и пуши. Није скинула ни покривала с главе, а камо ли феџу. Смакла јашмак с усана, окренула се к Фати-султан на јој, пушећи, говори, прича, не гледајући што је у кући Шемси-пашина противника; не слушајући шкргут зуба Садије-хануме. Прича јој о младости и лепоти пашинице, о севдаку што га за њу има, о господству и милосрђу Шемси-пашину.

— Мерхаметли (милосрдан) је, Алла! Жали куче, жали маче, те неће ли човека? Али он је, Шемси-паша Фати-султан, ј'лдз'м (звездо), што дрво с родом... Знаш такво дрво? Не остављају га на миру ни док му је род зелен, а камо ли кад узри... Много рода, много каменица. Тонола висока, и у лето пуна лишћа, ама је само гледамо. Јер зашто бисмо на њу каменицама?... За кумрију је шарен кафез; за господско чедо конач. За танку су главу танке речи; за тебе, кузум...

— Ђувенде! прекиде је мулина кћи и луни је песницом у врат; а сирота Фати задрхта и уплашено изустити „аман“.

— Јеси ли видела, звездо, садберк-ђул у саксији и у хладовини? Пустио жале и почео да вене... За садберк-ђул је башча према сунцу; за танку главу танка реч; за тебе, ђозум...

— Ђувенде! опет је прекиде Арнаутка, и опет је луни у врат песницом; а сирота Фати сад заплака и трипут, уплашено, узвикну аман.

Мулина кћи ражљућен рие. Лесковчанка смела, дрска. Говори, прича, и кад види да само мрдне рука младе Арнаутке, нада се песници, те увлачи, несвесно, врат у рамена, као корњача; али ипак продужава.

— Аман, кћери! Кад бездушан човек баци кривицу на душевна човека, толико је колико да пљуне небо. Ама ко пљује у небо, томе пљувачка пада на лице. Није ли? Јеси ли видела месец: кад највише сија, тад највише па њ кучићи лају. А шта му могу кучићи? Није месец свећа под судом... Није велики човек дрво без хлада. Од Шемси-паше има фајду читав вилајет... Шта је Турчин? Лист од јасике. Арнаутин? Од ренуха. Онај трепери без ветра. Овај се једва миче кад кокошке иду на седало пре одређена сата. Танка глава куд ти оком. Дебела глава ни тамо где је десет бројеница речи... Танкоћа, то је Шемси-паша. Простота, мула - Ха...

— Ђувенде! Ђувенде! Ђувендеее! Баш толики ли је јунак Шемси-пашин бакниш? Ааа? То пашин бакниш збори, ђувендеее! цикну млада Арнаутка, као гуја, и за тренуће ока баци се на Лесковчанку, заиста добро плаћену, дохвати је за рамена, обори је на под, и зари јој беле, оштре секућице своје у смежурано грло, исто као вук овци. Пошикла крв читавим млазевима, а Арнаутка се подиже с обојеним краљу уснама и зубима, окрете се према Фати-султан, и силно принцеска длаковима, вичући:

— Мирсаде! Минире!

У собу улетеше оне две Арнаутке, дадије, и мало па сручише читав ибрик воде на Фатину главу.

Уплашила се, на се онесвестила.

Само мало, па дође к себи, још блеђа, још жућа. Мулина је кћи љуби и милује. А Лесковчанка, притискујући белим јашмаком место на грлу где су били Арнауткини секућици, да крв заустави, меће главу у торбу и, још смелије, још дрскије, наставља:

— Сравни јагње с вуком. Сравни цвеће с копривом... Усред зиме имаћеш зумбул — Бал-бејове очи.

Усред зиме имаћеш ђул — Бал-бејова уста... Јахач као пустињски Арапи. Нишанџија као Алах: у нокту (тачку) удари... Јеси ли чула да се од петогодишњег мушкарца жене крију? Ниси. Криле су се од Бал-беја..., јок од њега, од његове памети: годинама и узрастом дете, намећу човек — морале се крити.

И ко зна докле би Лесковчанка овако, китила и

Споменик † Митрополиту Михаилу

везла, јер је Садије више не прекида Фати-султан ради; али зачегрља реза на вратима.

— Хајде, Фати-султан, звездо: дође вакат, говори јој мулина кћи и хвата је под мишку да је дигне.

— Хајде, Фати-султан, сунце: дође вакат, изустити и Лесковчанка, устајући, и исправљајући се, па је ухвати под другу мишку.

Све су три уз врата.

— Не дршћи, звездо. Све по срцу...

— Не губи памети, сунце. Сравније ли се цвет с копривом...

А она? И чула свађу, и гледала песнице, и видела крв, и сад весела, смеши се! Ове две то опазише, па Лесковчанка се тајно радује, а мулина кћи дршће...

Око конака свет, иглу да пустиш, не би пала на земљу; човек до човека, Арнаути, па сви као разјарени рисови, и сви оружани до зуба. Чекају Фатин одговор, па...

Врата се одшкринуше; Фати, онако болна, склања се, да је не виде људи с откривеном главом, без фереце.

Чу се из предсобља врло слаб, мушки глас. То имам говори, тј., чита неку молитву, кроз нос, жмурећи, кладећи главу. После узе говорити. Каже Фати-султан-хануми, да је до овога часа била и Цафер-бејова и мула-Халимова, а од овога часа ниједнога. Оба су јој венчања, по закону, пала, те је слободна, и може да понови венчање с пашићем, може с мулом, јер је и један и други преко својих пуномоћника тражи. Овде су Махмуд-беј, и Мурад-беј, њена оца комшије, па нека јој буду пуномоћници...

— Дај им, кћери, пуномоћје... Хајде, за кога ти хоћеш. Прво ћемо ти тражити пуномоћје за венчање с Цафер-бејом, јер си прво била с њим венчана. После с мула-Халимом, то јест ако твој одговор то изазове.

Имам ућута, помаче се, одахнув, а уз врата, одшкринута, приђе Махмуд-беј, с великом белом чалмом и с ђурком до земље, Турчин, комшија Фатина оца, пред кога је Фати девојком излазила развијена као пред оца. И одмах се чу његов глас, тих и слаб, готово као мало час имама:

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Махмуд-беј, будем пуномоћник, хоћеш ли да венчамо тебе, Сафет-Фати-султан, рођаку цара царева, кћер хаџуз-Ахмеда, са Осман-Цафер-бејем, сином Хајредин-Шемси-пашиним?

Наста тајац. Сви у земљу гледају. Сви се претворили у ухо. Чисто не дишу. Мртва тишина.

Махмуд-беј понови питање, истим редом речи, истим тоном.

Тишина. Муха да пролети чула би се.

Људи опет у земљу гледају, и помислили би да у одаји нема никога, да се не чу кашаљ... Жене упрле очи у Фати-султан; знају да се одмах не одговара, срамота, те једна се нада, друга стрени.

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Махмуд-беј, будем пуномоћник, хоћеш да венчамо тебе, Сафет-Фати-хануму, рођаку цара царева, кћер хаџуз-Ахмедову, са Осман-Цафер-бејем, сином, Хајредин-Шемси-пашиним?

— Аман, кћери, сунце, не стиди се, кажи „ол“ (буди)... Млад, леп, твоја прилика... Усред зиме зумбул! И усред зиме ђул! шапће Лесковчанка готово нечујно, и тресе се више по икад, а мулина кћи задрхта целим телом, не пустивши гласа. Држи Фати-султан-хануму, страхује: по трећи пут питање, последњи пут, те је као између живота и смрти.

Одговора нема.

Свршено.

Махмуд-беј се помаче, уступи место Мурад-беју, Турчину, у високом фесу, и у ђурку постављеном лисичином.

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим... Али шта да понављамо. Исти ред речи, само место Цафер-бејова имена мула-Халимова.

Мурад-беј јој тражи пуномоћје за венчање с мулом. Ништа.

Оба пуномоћника згледаше се, и сведоци се гледају; нико ништа не говори. Неколика Арнаутина отворише врата на предсобљу, гурају се, промолише главу. Страшни су и наказни: чекају жртву...

Мурад-беј понови питање.

Опет ништа.

Трећи пут...

Из собе, кроз одшкринута врата чу се загушљив, врло слаб, болан глас:

— Ол (буди)!

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Мурад-беј будем пуномоћник, хоћеш да венчамо тебе, Сафет-Фати-султан, рођаку цара царева, кћер хаџуз-Ахмедову с мула-Халимом, поглаварем фиса Војњаци?

— Ол!

И још једанпут Мурад-беј онако пита. И трећи пут Фати одговори „буди.“

— Алла! Алла! Алла! продераше се дивље Арнаути што беху промолили главу кроз врата, па стрчаше у авлију и избацише мале пушке, у знак веселја.

Алла! Алла! Алла! прихватише сви остали, па и они избацише пушке. Забубњаше бубњи. Писнуше зурне.

И ови у предсобљу с мулине стране весели су. И тамаи да носе свом господару добар „хабер“, тргоше се, јер се чу луна. Фати-султан удари дланом у врата; жене се зачудише, не знају шта ће, људи се прибише уз врата.

Чу се кашаљ, а по том речи, тако тихе, а из дубине празних груди. Фати говори:

— Где је пуномоћник Шемси-пашина сива?

— Ево га, одговори Мурад-беј, и гурну уз врата једнога дежмекастог старца.

Она поче, непрекидано, одмарајући се готово после сваке речи:

— Кажи салам Шемси-паша, целату: оће да има чедо... од муле... Фати-султан. И кажи салам Шемси-паша, целату: непуштена кадуна његова сина од другог... чедо. И кажи салам Шемси-паша, целату: данас му је прилепила блато на чело и ударила катран на лице Исма-

идова невеста... Кажи му селам, аман! Алла' ашк'на (за Божју љубав)!... Харам ти ако не...

Не могаде више, јер се са узбуђења и силнога напрезања закашља; и метнувши на уста јаглуку, златом вен, обоји га крвљу... Склопише се уморне зенице.

Исмаилова је сестра однесе на шилте. Милује је, љуби, повраћа је, плаче над њом и говори:

— Аман, султанијо! Ашколеун! Толико болна, а голем посао изврши: Шемси-паша блато на чело прилечи,

катран на лице удари; Исмаилу турбе подиже. Аман, султанијо! Ашколеун!

А оне две дадије, што до сад удно собе стајаху, очекујући свршетак, пружиле се код Фатиних ногу, кроз плач говорећи:

У ценет ћеш, султанијо! Голем си севап учинила! Целату си катран на образ; свецу турбе... У ценет ћеш.

Кад се зави и изиђе Лесковчанка, ниједна од њих није видела.

(СВЕТЛИКЕ СВ)

Под сурим небом

Суморно, мутно небо... Досадна киша сипи,
Мртви јесењи сумрак, све пусто, пуно чаме;
Под прозорима свело леприша жуто лишће,
Што га са гола дрвља стресају капи саме.

Како је лепа туга на бледом лицу твојем!
Како ме мудро гледа те влажне очи твоје!...
Ходи! Наслони главу на уморену ову
И слушај како плаче несрећно срце моје.

На окно замагљено, хладно спустимо чела,
Послушај како шуми жалосно киша паша,
Како слабачки ветрић увело лишће синаша,
Како жалосни, мртви долазе нови дани.

То је погребна песма свега што ј' живо било
И нане топле дане тако нам разасуше,
Ох, пригрли ме, љуби... осећам у том маху
Како се боли наши слонају на дну душе

Слабачко твоје тело дршће уза ме плашно.
Ти плачеш... ти се бојиш, несрећни друже мртви!
Ох, плачем и ја љубећ' ти лице бледо
Докле ме чврсто суха ручица твоја грли.

Суморно, мутно небо... Досадна киша сипи,
Мртви јесењи сумрак... све пусто, пуно чаме;
Ходи! жалосни, тужни и загрљени чврсто
Плачимо с небом сурим, плачимо до зоре саме!

Ст. М. Лукович

25—IX—1899. г.

Брачне фотографије

написао КЕСЕРА

(2)

IV.

После ручка

Софијин салончић. Можда је био одређен за собу за спавање, јер има алковен. Али Ђиђи Гијери више је волео, да му та соба буде просторија, имајући на уму оне Мантегацине речи: „најлепшу собу одреди за спавање.“ Та мудра Ђиђијева одлука дала је прилике Софији да развије свој проналазачки ћеније модерне жене. Алковен, који је сад био потпуно излишан, употребила је она на улепшање салончића, од кога је хтела створити нешто оригинално. Зидови су имали жуте тапете. Она онда узе жуту материју од алковена и рашири је покрај зидова, на један педаљ размака, и тако начини неку врсту фантастичког шатора. О таваници вис и љуљуска се крле-

тка с каваринкама, а доле уза зид наменен је један диванчић застрт неком јананском материјом; за тим један мали сто, два или три јастучића од кадифе, разбацани по земљи... и ништа више.

Софија (Седећи на диванчићу, заваљене главе на наслон гледа расејано по соби). Мама још једнако има кијавицу.

Ђиђи. (Седећи до ње, пушећи своју вирђилију). Дакако, имаће је још осам и десет дана. Тако му је сад време: ни о чему се другом не говори но о томе, рекао бих да је нека зараза.

Софија. Па и ти си малоко назебао.

Ђиђи. Можда, не знам.

Софија. Да, да, већ си два три пут кијуо. Добро би било да вечерас останеш код куће.

Биђи. (Смешећи се). И да нијем узаврела млека.
Софија. (Умилато). А што да не! Ја бих ти га сама скувала на овом малом столу, сипала бих ти га у оне лепе шолице, што нам их је поклонила тетка Аделаида, (све заносније) засладила бих ти га толиким пољупцима...

Биђи (устанув). Врло добро. Али нисам назебао (приближи се светиљки и припали угашену цигару).

Софија. (Сама на дивану, очајнички мисли о овим људима што часовима проводе у клечању пред женама које воле).

Биђи (пошто је запалио цигару узме један лист са стола и чита).

Софија. (Гледа свуд у насколо свој жути шатор и удише с осећајем лак мирис љубичице који је пре неколико часова упрскала у материју). И не осећа се!

Биђи (дигнув главу). Говориш ли ти са мном?

Софија. Не... с канаринкама.

Биђи (опет чита).

Софија (опет посматра по ваздуху).

Биђи. Врло добро! (чита). „Али тиме што је то благо повраћено није учињено све: ваља нам се постарати да оно остане међу нама“. Дакле. Тако је...

Софија. Је ли још Зео у *dal Verme*?

Биђи. Зео? Да; њено се име читало свуда.

Софија. Хоћеш ли да идеш вечерае да је видиш?

Биђи. Кога?

Софија. Та ту Зео.

Биђи. Ти си луда (смешећи се). Шта се мене тиче Зео?

Софија. Причају да је жестока.

Биђи (слегнув раменима). Можда.

Софија. И лена.

Биђи. Тхе!

Софија. Ти си баш равнодушан према свему?

Биђи (изненађено). Гле, шта би ти хтела: да паднем у ватру због једне женске што ходи по ужету?

Софија. Не велим то, али... тако си хладан у свачем.

Биђи. Такав је мој карактер.

Софија (живо). Ох! то бар није истина.

Биђи. Што?

Софија. Ниси увек био такав.

Биђи. Гле, гле! А ко ти је то казао?

Софија (гласно). Знам ја. Био си младић по моди, прави дон Хуан...

Биђи. Хо! Хо! Али ко ти то напуни главу?

Софија. Знам све.

Биђи. (весело тарући руке). Истина проживео сам неколико година бурније, али сам се брзо опаметио.

Софија. И сувише!

Биђи. Ти ме, драга Софија, канда прекореваш.

Софија (ћути, напуни уста и полако избаци напред врх од лепе ножице, на којој је чарапа у црној и белој боји).

Биђи (седне поново на диванчић, али не види чарапу) Није потребно бити трубадур да би се љубило онако како ја мислим. Ђиакоза је написао једну комедију под насловом: „*Муж женин љубавник*“...

Биђи. Али то је комедија.

Софија. Салваторе Фарина у својој „Заслепљеној љубави“ описује једнога мужа и једну жену, међу којима љубав непрекидно влада.

Биђи. Али то је роман.

Софија. Филеомон и Баукида љубили су се толико, да су тражили од богова ту милост да умру заједно.

Биђи. Али то је бајка.

Софија (мало се промисли). Па онда била је она жена што је хтела да прогута шаку пепела свог покојног мужа; кад га је дакле толико волела као мртва, како ли га је тек силно морала волети док је био у животу? (Победоносно) То је историја.

Биђи. Стародревна. Толико стародревна да се чак не сећаш ни имена те жене. А за тим (шаливо) ко зна да она ту шаку пепела свог мужа није прогутала с тога, да би била поуздана да се неће више вратити на овај свет.

Софија (побеђено). Та одлази, неваљалко!

Биђи (задовољан што ју је победио, загрли је).

Софија (свебивајући се). Волиш ли ме?

Биђи. Зар још можеш сумњати?

Софија. То није никакав одговор.

Биђи. А како би ти хтела да ти одговорим?

Софија. Каже се: Да, да, да, љубим те више но свој живот!

Биђи. А зар није боље љубити без толиких речи? Чинило би ми се као да рецитијем какву позоришну улогу кад бих изговорио: Да, да, да, љубим те више но свој живот.

Софија. Па ипак те речи нешто вреде.

Биђи. Наравно. Добре су за оне који не знају ни за шта друго. (Пољуби је у оба образа натрено) Збогом, Софија.

Софија. Зар већ идеш?

Биђи (умилато). Немој да ме чекаш, знаш, него лези.

Софија. Не помаже ништа, не бих могла спавати.

Биђи. Па шта да радиш ако не спаваш?

Софија (горко). Не знам.

Биђи. Та буди, за Бога, паметна; не могу ја да се пришијем за твоју сукњу.

Софија (угризнувши се за усне). Имаш право.

Биђи. Па ипак те поред свега тога волим.

Софија (ћути).

Биђи. Истински те љубим.

Софија (гледа га).

Биђи (тронут). Йубим те... више...

Софија (полузатворених усана, милујући га по лицу). Йубиш ме више...

Биђи (страсно). Више но свој живот, и ако ти то сваки час не доказујем. (Нем загрљај).

Биђи. Јеси ли сад задовољна?

Софија (радосна, смеши се).

Биђи (загосподарив собом). Дакле, збогом.

Софија (мало снуждена). Збогом.

Биђи. Немој да се жалостиш.

Софија. Покушаћу све што могу.

Биђи (на вратима). До виђења.

Софија га испрати, још једном се опрости, па онда се врати и леже на диванчић. Канаринке су заспале у своме гнезду што је висило у ваздуху. Она завали главу, метну ножице на кадињени јастучић, и докле јој је поглед лутао по жућкастим мрљама на тапету, уздахнула је: Три сахата сама.

V.

Савети Софији

Биђи Гиери (на вратима). Збогом. Ако би дошао обућар, упамти, потпетица на левој ципели.

Софија (иратећи га). Пољуби ме још једном.

Биђи (журно је пољуби и пође).

Софија (наслоњена на ограду од степеница). Биђи!

Биђи (издигне главу).

Софија (на врховима прстију пошаље му пољубац.)

Бићи (нестриљив.) Добро, добро. До виђења.

Софија зловољна врати се у свој салончић и баца се на жути диванчић. Дан је врло диван. Канаринке весело и живо скакућу по свом позлаћеном кавезићу; на прозору се расцветало разно мирисно цвеће; на пољу, на улици, јури свет тамо амо и тим својим јурењем чисто чини веселијим и иначе лени пролетњи дан.

Али Софија није весела.

На столу, који је на средини собе, налазе се остаци доручка, који је чисто наме да уништи оне прозачичне трагове; али Софија лије сузе које јој пеку образе.

Она устаде, прошета, помириша цвеће, па онда се врати на диван. Падоме јој на ум два стиха, два лепа стиха од Хајриxa Хајнеа:

Кад приспе цветни мај
У срцу ми с' љубав роди

Па онда удри поново илаци.

Како се осећа несрећном! Љубав, љубав: где је љубав? Шта је љубав! Зашто сви песници о њој говоре? За што чине саучесником пролеће, цвеће, небо, ваздух? Све је обмана, бајка, сањарија. Ох! Боже!

Мало јаче зазвони у звонце и одмах уђе служавка.

Софија. Спрени господарева ципеле, последње, оне нове, па ако дође обућар, кажи му да се покварила десна... не, лева потпетица.

Служавка. Добро. Хећу ли сад расиремати сто?

Софија (нервозна). Да... не... причекај мало. Дај да видим тај јастучић; скувај ми каву. Колико је сахата?

Служавка. Дванаест и по.

Софија. Скувај ми каву.

Служавка отиде, али готово одмах врати се водећи једну госпоњу.

Софија (потрчи јој у сусрет). Мама! Мила мама!

Госпођа Ардизони (Жена од четрдесет и осам година; врло симпатична, врло ведре. Коса готово бела и у пријатном је контрасту са свежим лицем и живахним очима. Хаљина црна, шешир цри, рукавице пенелаве боје). — Дobar дан, Софија моја.

Служавка. Да ли да кувам каву?

Софија. Дабогме! Како си досадна!

Служавка отиде гуњајући.

Госпођа Ардизони. Осећаш ли се рђаво, срце моје?

Софија (поцрвевевши). Не, мама...

Госпођа Ардизони. Изгледаш ми узбуђена.

Софија. Мало сам нервозна.

Госпођа Ардизони. Нервозна? То је проста и безначајна реч. Пре бих рекла да си мало слаба.

Софија. Није ми ништа, веруј.

Госпођа Ардизони. Мило ми је. А твој муж?

Софија (мало јетко). Ох! њему је увек добро.

Госпођа Ардизони (опажа ту јеткост и не вели ништа.) Тим боље. Кад је човек болестан то ти је права несрећа. Мислила сам да ћу вас затећи при доручку...

Софија. Доручковали смо већ поодавно.

Госпођа Ардизони (гледајући постављен сто). Не бих рекла.

Софија (не зна да скрије своју забуну).

Госпођа Ардизони. И ти си се разбарушила, Софија, заборављајући које је доба. Вредна женица мора у ово доба бити обучена, у потпуном реду... (показавши на диван који је изгњечен) и гледати свој посао.

Софија. Али... мама, ја немам великих послова.

Госпођа Ардизони. Ваља их створити. Беспослицење је наш највећи непријатељ, оно што иде под руку са свакојаким ружним мислима, што нас чини незадовољним са самим собом, досадним другима... (отвори котарницу за рад). Дакле немаш ништа да кажеш мајци?

Софија (обори очи).

Госпођа Ардизони (узме је нежно за руке.) Је ли да си срећна?

Софија (ћути).

Госпођа Ардизони. Бићи је један од најбољих мужева...

Софија (живо). Ђавола најбољи!!

Госпођа Ардизони. Шта?

Софија (гризући нокат на малом прсту). Та судбина није постигла мене.

Госпођа Ардизони (гледајући је пажљиво, али чињени се као да се шали). Ох! одиста! И између седам класичних чуда има црква, мост, вавилонских вртова, али нема ни једног мужа. Будимо праведни па признајмо да нема и ни једне жене.

Софија (хтела би да се насмеши, али јој потеку сузе).

Госпођа Ардизони. Дед, дед, окани се те младинске сете! Преситила си се среће... И сувише познајем Бићија Гиери а да бих могла на и најмање посумњати у њега. Поштен је, веран је, нежан је.

Софија. Не кажем да није.

Госпођа Ардизони. Па дакле?

Софија (и даље гризе нокат малог прста). Имај на уму, кћери моја, да од људи не треба никад изнекивати више во што могу дати. Ми нисмо у праву кад од њих тражимо да мисле и осећају мало овако као и ми... Замисли да један лептирак, путујући са биком, захте да га понесе на својим крилима. Говорим ти у сликама као и онда док си била девојче. Кажи ми: не чини ли ти се паметније и практичније, да лептирак падне на широка бикова леђа, те да он њега понесе?

Софија. Али кад лептирак има крила?

Госпођа Ардизони. Вратимо се стварности, драга моја. Та крила, ту потребу што је жене осећају да полете као лептирови, ваља да жене употребе на племенитија средства, а не на беспосличарска маштања сањалачког мозга.

Софија. Ох! мама! Ваљда нећеш порећи да је жени потребна љубав...

Госпођа Ардизони. Па шта? Бићи Гиери, узимајући те за жену, дао ти је најистинитији доказ љубави што га може дати човек. Ваљда мислиш да нише вреди каква романса изговорена шапатом на некој месечини, украден цветак, скривен пољубац.

Софија (свебивајући се). Чини ми се... да... и једно и друго...

Госпођа Ардизони. Дакако! Жеље немају граница. (озбиљно). Софија, кћери моја, баца на страну сав романтични пртлаг својих девојачких снова.

Софија. А зар сам ја крива што сам сањала?

Госпођа Ардизони. Не; али бићеш крива ако наставиш сањати. Живот је борба, пожртвовање, па и радост, али никад сан. Само песници имају право да сањају. Ти ваља да се постараш не само да волиш Бићија, него врх свега да он тебе заволи; разумеш ли? Срећи једног човека није довољно само бити љубљен...

Софија (прекинувши је). А ми морамо све!

Госпођа Ардизони. Шта да радиш? Нећеш ваљда захтевати да он буде друкчији по остали људи. Најбољи

човек је по својој природи по мало египта, по мало материјалиста; сама љубав, љубав чиста, љубав која му се изражава сваког тренутка, она му је... како да кажем, досадна.

Софија (пренеражена). Ох! мама!

Госпођа Ардизони (смешћи се). Али свему има лека. Већ сам ти једном казала. Уместо да непрестано питаш свог мужа: љубиш ли ме? — гледај да будеш таква да он тебе љуби. Ето то је тајна домаће среће.

Софија. А да би ме љубио?

Госпођа Ардизони. Да би те муж љубио пре свега је потребно да га никад не доводиш у тај положај да мора бирати између женине и своје жеље.

Софија. Али то је врло тешко!

Госпођа Ардизони. Чини ти се. Сва је вештина спојити жеље.

Софија. То је немогуће.

Госпођа Ардизони. Како кад. Па онда, мало већи труд и муке учине те је победа милаја. Непрестано проучавај свог мужа, управљај се према његову укусу, не ступај никад у отворену борбу с њим, чак ни онда кад си уверена да ћеш победити; баш тада мање поикад. Људима ваља оставити увек, да је њихова старија.

Служавка уђе с кавом.

Софија. Хоћеш ли, мама?

Госпођа Ардизони. Нећу, кћери. Попила сам једну и доста ми је. Кад бих попила две, морала бих сањати...

Софија (смешти се и метне шећер у чашу).

Госпођа Ардизони (устанувши). Па ради. Да, драга моја, рад је наш најбољи пријатељ, најбољи учитељ (пође к вратима, па се врати.) А збиља: јеси ли спремала оно јело?

Софија (која је заборавила). Које?

Госпођа Ардизони. Оно што воли твој муж: филе од мариниране говеђине.

Софија. Ах! нисам. Изгубила сам рецепт.

Госпођа Ардизони. То не ваља. Жена која је на свом месту не сме губити рецепт јела које се допада мужу. Седи и пиши: „Полако се истуца говеђи филе, посоли се и побибери, дода се млека, лаворова лишћа и несећкана прва лука. Све то прелије се белим вином, у које се сипа мало сирћета; тако се остави два дана у тој маринатури, па онда се полако кува; кад буде у пола кувано, полије се с мало бела вина.“

Софија. Готово је.

Госпођа Ардизони. Па немој више то да губиш. Збогом, дете. Поздрави мр свог мужа.

VI.

Поверљива саопштења

Госпођи Буззанини Роси

Бергамо

Мила моја пријатељице,

Толико сам те очекивала прошле недеље. Увртела сам себи у главу да ти не би могла живети мирно, ако не видиш откривање споменика, причеве, свечаност, осветљење и т. д. Ја сам видела све.

Фотограф Ганцини, који је с неког балкона лепе Венеције снимио готово целу пијану, изложио је ту своју фотографску слику у Галерији Виктора Емануила. Замисли, на тој слици изашла сам и ја, и то врло лепо.

Принцеза је млада, свежа, лењушаста, ма да њезине хаљине, које су шивене у Монаку, нису бог зна како

укусне и ма да си на њеном кратком лицу узалудно тражила и најмањи зрачак живота. И опет ти велим, да је веома умиљата, али не знам за што ми је непрестано у глави била она изрека Марка Висконтија: Одиста лепа је Лука, али није оно што је Милан! Мислила сам на нашу краљицу.

Немам воље да ти овим путем причам о моди, ни о позоришту; кад год има да игра у *Dal Verme* она заносна Јелена Варези... сећаш ли је се? у глави ми је непрестано она њена дивна песма;

Мало пре један глас...

Ох Боже, да дивних времена! Ја сам тада заједно с Розином уздисала за леним и поетичним Алмавивом и била бих дала не знам шта да ме само одведе.

Мислиш ли да је мама казала Ђиђију да ме не да, да би ме он одвео?...

Не би, веруј!

Ја бих била рада знати: да ли су те песничке љубави што се налазе у комедијама, у романима, у баладама, као они плодови што их нико није јео, или ваљда никако и не постоје.

Ђиђи се пробуди у јутру и прво му је да попије једну велику чашу квасије од које му огорчају уста, огорчају усне, огорча брада — све сама горчина. Стриљена! Потом се обуче и каже ми да му спреми доручак. Кад дође на доручак донесе пуне ценове новина које непрестано прелистава и чита, те му се расхлади јело; после се тузи да није било добро спрењено.

Подне. Он побегне као коњ кога гоне, пошто је, ако киша пада, заврнуо панталоне — ствар, коју ја не могу трпети.

За ручком ме пита како сам провела дан. Ако му кажем да осећам досаду, он се чуди и вели ми да не умем ништа, да не волим да читам, да радим, да одржавам ред у кући.

Колико ли бих платила кад би он јео из мог тањира и пио из моје чаше!... или како бих драговољно оставила и ручак и све на да се с њим гледам у очи! Али те идеје и не падају никад на ум Ђиђију.

Ја бих била рада да, кад су овако лепе вечери, изиђем с њим у варошки врт, да шетамо по хладу дрвета кроз чије гране пробијају понегде бледи месечеви зраци; он вели да је у вече у вртovima влажно.

Да ли тако мисле сви мужеви? Ето, то је оно што ја непрестано нитам саму себе. С правом радозналости посматрам мужеве својих пријатељица; до сад нисам себи створила тачан критеријум: али, чини ми се, да сумњам... Тако је, то просто мора бити судбина. Кад се једном женска уда, то је као кад лентир отвори лутку: лутка остане и нешто вреди — воле — али лентира нема више!

Видиш да се ја нисам изменила. Још ти, као и некад, саопштавам своје поверљиве ствари. Непрестано се осећам девојком. Мислила сам да ће брак бити крај мојих снова, епилог мојих жеља и мојих тежња, а није истина.

Још има много штошта скривено, непознато на мојој стази: још влада мрак око мене.

Ох! али да не пишем толико дугачко писмо.

Ти си извесно сад у великом послу са својом кичицом, те нећеш имати кад да читаш моја ћаскања.

Збогом. Поздравља те мама а и Ђиђи.

(НАСТАВЉА СЕ)

Софија

† *Глигорије Степановић Шчербина*, руски консул у Митровици. — 30. марта о. г. пао је у Митровици, а од арнаутске руке, овај представник руске царевине и заштитник пренапаћеног српског народа у турској царевини. „Пао је“ како пише руски „Словенски век“: „оборен зрном „турскога каплара“ Ибрахима, али српски народ није од тога постао срећнији... Проливена крв тражи одмазду, а заштитници Ибрахимови, сакривени иза несрећнога „споразума“, злуродо тару руке своје... А да ли њихово ликоване није одвећ рано? Нека крв овог праведника падне на њих и на пород њихов!“ — Народ српски, који је увек знао коме треба да у срцу своје спомен подигне, ставио је храброга Шчербину поред најдражих и најбољих синова својих. Шчербина је то и заслужио. — Хвала му и слава!

Карађорђева Династија. Још година дана само па ће се навршити сто година од онога дана када је Ђорђе Петровић, Карађорђе, Врховни Вођ српског народа, подигао устанак после пуна четири века од пропасти српске на Косову. Јуначким делима својим, лично храброшћу и поштењем засновао је он своју династију која је до сада дала српском престолу кнеза Александра Карађорђевића, а данас, после прекида од 45 година, и Краља Петра I. Изабран 2 јуна о. г. једногласно од народног представништва, ступио је на српски краљевски престо Петар I, изабраник народни, у кога сав српски народ гледа са пуном вером, љубављу и надом. Наследник је Његова престола Краљевић Ђорђе који се у Петрограду спрема за високу дужност престолонаследника српског.

У цркви и Из цркве (фотогр. снимно Марко Стојановић). — 11. јуна ступио је у своју престоницу Краљ Петар I као изабрани владалац Србије. Многобројни народ, који је дошао и из Србије и из других српских земаља да са Београђанима дочека Краља, узвицима искренога радовања речито је изражавао са каквом љубављу дочекује народнога изабраника. Њ. В. Краљ прво је посетио Београдску Саборну Цркву где је било свечано благодарење и црквена служба. — Наше слике представљају одлазак и повратак Њ. В. Краља из Саборне Цркве.

Деца Његова Величанства Краља Петра I. — Принцеза Јелена, Престолонаследник Ђорђе и Краљевић Александар, деца Њ. В. Краља Петра I, још су на страни, у школама. Дан њихова доласка у Србију, коју до сада не видеше, још није познат ширим круговима, али се очекује с најискренијом радошћу. —

Изасланици Народног Представништва Краљевине Србије. — Када је 2. јуна у седници Народног Представништва једногласно изабран за Краља Србије Петар Карађорђевић, данас Краљ Петар I, одређени су

и изасланици који ће му саопштити овај народни избор и позвати га на престо Краљевине Србије. Наша слика представља те изасланике (а поред њих и два-три добровољна учесника) који су ову народну жељу саопштили у Женеви данашњем Краљу Србије. —

Престолонаследник Ђорђе, Краљевић Александар и Павле А. Карађорђевић. — У прошлом броју донели смо лик Њ. К. Краља Петра I, а у овом доносимо Његове мушке деце: престолонаследника Ђорђа и Краљевића Александра. Поред њих је (на десном крају) и Павле, син Арсена Карађорђевића.

Њ. В. Краљ Петар I — Петар Мркоњић, устанички вођ у Херцеговини. Када је плануо Херцеговачки Устанак за ослобођење, данашњи Краљ Србије Петар I — ступио је у редове херцеговачких устаника, да се под именом Петра Мркоњића бори за српску слободу. Сам је скупио, оденуо и издржавао своју чету, са којом је суделовао у неколиким борбама. —

Њено Височанство † Кнегиња Зорка. † Кнегиња Зорка, кћи Њ. Кр. Височанства Николе I, црногорскога кнеза, блаженоупокојена је супруга Њ. В. Краља Петра I. Не дочекавши да за живота ступи на краљевски престо српски, духом својим лебди над нашим Краљем и децом његовом. Као Заступница Њихова пред лицем Свемогућег моли за Њих дуг живот и срећну владавину којом би се испуниле све жеље и наде Срба свих и свуда. —

Њ. В. Краљ Петар I на Бањичком Брду. — (Снимно г. И. Леви). 13. јуна био је свечани преглед Београдскога гарнизона на Бањичком Брду. Позвани су већ исказали свој суд, а такође, у својим листовима, и многобројни туђински новинари, о одличној спреми српске војске и примерном држању. Из те свечаности доносимо моменат када Њ. В. Краљ, на коњу, окружен вишим официрима врши преглед свих трупа. —

Виолиниста (сликао Рафаело Санцио). — У Ватиканској Галерији (Рим) чува се овај драгоцен портрет што га је израдила кичица генијалнога Рафаела. —

Споменик † Митрополиту Михаилу. — 21. августа прошле године открити је у Београдској Саборној Цркви споменик † Митрополиту Михаилу († 5 фебруара 1898. г.), што га Главни Одбор Свештеничког Удружења подиже прилозима црква и свештенства оба реда у Србији. Нацрт за архитектуру споменика дао је г. Рувидић, архитекта, а икону Св. Саве насликао је г. Н. Марковић, сликар. — Споменику је натпис омиљена изрека † Митрополита Михаила: „Љубите православље, љубите Српство“. —

Драматски списи Јована Ст. Поповића. Књига Прва.
Издање Српске Књижевне Задруге.

У овој првој књизи Стеријиних „драматских списа“ налазимо „Светислава и Милеву“, „Милоша Обилића“ и „Лажу и Паралажу“. „Светислав и Милева“ јесу сасвим почетнички посао, а „Лажу и Паралажу“ доста јефтина лажарија. „Милош Обилић“, напротив, изгледа једна трагедија великог стила, коју су, раније, Милан Јовановић, а сада у предговору уз ово Задругино издање, г. Јеремија Живановић, узели тако озбиљно да су је упоређивали са Шекспировим „Макбетом.“ То нека и мени послужи као извињење што ћу, овде, говорити само о „Милошу Обилићу.“ —

Повлачећи паралелу између те трагедије и „Макбета“, г. Живановић вели: Имајући на уму правац који је у доба Јована Стеријина био омиљен и за којим се и он повео, сасвим је разумљиво што су га привукле баш оне Шекспирове драме у којима има тајанствености, крвавих сцена, ужасних злочинаца, где су јунаци подмукле и сујетне убице, које се ничега не ужасавају, само да до нила дођу, драме ове врсте, какве су *Макбет* и *Ричард III*. И у Поповићевим има свега тога. Треба само упоредити *Милоша Обилића* и *Владислава* с поменутиим Шекспировим делима, па ће се лако опазити, да у нашим јунацима има довољно црта, које су тако типске за Шекспирове личности. У оба ова дела имате код Поповића по једну личност с тајним напуштањима, оборела срца, мрачне ћутљивости, паклене душе; у *Милошу* је овакав Вук, у *Владиславу* сав главни јунак. Чини ми се, има истине у мишљењу, да се кроз оба ова лица може назрети Макбет. Макбет са оноликом жудњом за власничком славом као Вук, са онолико крвожеђа као Владислав. И Макбету, као и Вуку, непрестано су на уму слава, сјај и круна; и Макбет, као и Владислав, не преза ни од чега да снакне све, што му је на путу. У њиховим оцртима има доста сличних боја и једнаких потеза, а и околина им није много различита. Мени је жао што се не могу сложити са г. Живановићем. Ни Макбет ни Вук Бранковић не изгледају мени сасвим онакви какве их он описује.

Г. Живановић каже за Макбета да је личност „окорела срца“ и „паклене душе“. По томе, Макбет би био друго издање Ричарда III, ништа више. Међутим, између њега и Ричарда, каква разлика! Од прве појаве првог чина, још као војвода од Глостера, Ричард је оно што ће бити кроз цео комад, — један злочинац чију би моралну наказност било мучно чак и на позорници гледати, да се она не јавља код њега спојена с таквом хитрином духа и с таквом јачином воље којој се морамо дивити. Макбет, на против, тек у току комада постаје злочинац; испрва, то је само један амбициозан војсковођа, коме су успеси на бојном пољу заврнули мозак. И онда, сав је интерес комада у томе, како Макбета његова амбиција одводи до злочина, и како га, после, једном учињен злочин нагони, фатално, на друге злочине. Макбет убија Денкана да би

постигао на место њега краљ, али, после тога, он убија Банка, убија Магдехову жену и децу, постаје прави крволук, без икакве друга узрока већ само за то што је, раније, Денкана убио. Његов се грех плоди страховито, и крива мрља на руци Леи Макбет не да се никако испрати, јер јој свежа људска крв једнако притиче. Али, и ако Макбет ради мање више све оно што и Ричард (ако не и горе), ипак, он ради то на други начин. Ричард убија свесно, ладно, с рачуном, као један политичар по Макиавелију. Макбет убија као у заносу, не знајући ни сам шта се то с њиме дешава, исто онако слаб и нервозан као и Хамлет с којим и иначе има неке сличности. И докле Ричарда амбиција држи све до последњег издизаја, — како се он поамано бије у битки код Босворта! — дотле Макбет у последњим сценама нема више амбиције; он не цени више ни тај престо због кога је тако дубоко у крв загазио; то је један скрхан човек који је жудан само још душевна спокојства, и коме цео живот изгледа „прича једног нидиота која не значи ништа.“

Такав је Макбет; што се тиче Вука, он личи, неоспорно, на њега својом судбином: као Макбет, тако и он постаје од силне амбиције злочинац, али на томе се сва сличност између њих свршава. Макбет је један лепо индивидуализан карактер; Вук, пак, нема ничег ни налику на карактер, то је проста позоришна лутка код које се јасно види она жица која је креће.

Као Макбет, тако и Вук сретта три авети, и ове му проричу да ће његово колело носити круну. Али куд камо је та сцена боље изведена код Шекспира но код Стерије! Код Шекспира в-штице проричу Макбету да ће он бити краљ; а код Стерије, авети проричу Вуку да ће тек његово потомство носити круну. И док је оно прво пророчство могло бити довољно да Макбета потакне на убиство Денкана, ово друго пророчство није баш морало потаћи Вука на издају свога народа, — тим мање, што је издаја већи злочин него убиство. Код Шекспира, сем тога, в-штице вичу једно за другим: „Здраво таче од Гламиса! Здраво таче од Кодора! Здраво Макбете, који ћеш потома бити краљ!“ Међутим, у том тренутку, Макбет је само тач од Гламиса, а достојанство Кодорског тача носи један други војсковођа у Денкановој војсци. И с тога, кад Макбету, одмах за овим, јављају да га је краљ поставио за тача од Кодора, ова потврда пророчства утиче на Макбета више но само пророчство. Наравно, овакав један срећно нађен детаљ немамо код Стерије. Што је главно, његов је Вук, изгледа, само с тога чуо пророчство три авети, да после не би о њему водио никаква рачуна. Све што доцније ради, он ради независно од тог пророчства, подбоден, управо хињотисан својим повереником Негодом. Он има једну свађу с Милошем због њихових жена, и побеђен од Милоша на мегдану, он хуће од муке пред својом Негодом:

Бранковић. Дај отрова!

Негода. Каквог отрова?! Ја отрова немам.

Бранковић. Дај једа, да Милоша утаманим!

Негода. Откуд у мени једа? Ја се никад не једим.

Бранковић. Нећу таког савета, Негода. Где је твоја памет?!

Негода. Ој! Ево је! Баш ми сад нешто звекну у њу, које да су деведесет и девет хијена, свакој би се

допало. Турцима је рат објављен, то ја добро знам. Облажи Милоша, да је рад војску да изда.

Бранковић (тихим гласом). Ху! Једва ми се мало душа смири. Негода Синко, хвала ти, стогуба ти хвала!...

Ово не личи — тако много на оне велике сцене у Шекспиру, кад Леди Макбет Макбета, или Јаго Отела наводи на злочин. Бранковићева одлука да облажи Милоша долази одвећ брзо, на прву реч Негодину, без икакве унутрашње борбе, у којој би се постепено обелоданио прави Вуков карактер. Пошто је Милош облаган, Негода „саветује“ Вуку да сада он изда Лазара, и њихов разговор, и ако нешто дужи, није суштином друкчији него онај ранији о облагивању Милоша. Опет је Негода тај који говори шта треба радити, а Вук само узвикује: „Негода, ти си јако забраздио!“ или „ти ми велику буву у уво врже“... или, просто, „тако је!“ или, тобоже значајно, „Негода!“ или сасвим глупо: „Шта ће од тога бити?“, — док, најзад, не превали: „Иди Мурату, и како ти свршиш, ја не кварим.“ У ове две сцене, које су за његову психологију имале да буду најкарактеристичније, Вук се понаша савршено као да нема своје воље; он иде за Негодом као рђав глумац за својим шаптачем, или, још боље, како је сам рекао, он оставља другима да свршавају, задовољавајући се тиме да само „не кваре.“

Вук је једна сасвим пасивна личност, покретана споља, остављена без икаквог психолошког објашњења. И не треба мислити да је ово испало код Стерије случајно. Тај човек који нам се у својим песмама показује тако искрено сетан, а у својим комедијама тако неочекивано горак, износио је у својим трагедијама тирани, узурпаторе, или ма само велике интриганте, чије је мрачне слике с неким необичним задовољством описивао. И не би било тешко показати, да су све те његове личности мање више као Вук: све оне раде страшне ствари, а не види се јасно какве их побуде покрећу. Оне су рђаве од прве сцене, одлучују се на злочина дела, без икакве унутрашње борбе, управо без размишљања, с истом оном лепом флегмом с којом се и Вук одлучује на издају. Они раде зло тако лако као да не би имали ни труни људске слабости. Ми осећамо, да кад бисмо били злочинци, ми не бисмо били злочинци на такав начин. И, одиста, Стеријини тирани и интриганти нису обични људи: то су типови изван човечанства, изузеци и наказе, zgodни да се њима плаши наивна недељна публика.

Ми не смемо рећи да Шекспир нема у свом позоришту злочинаца који су само злочинци, и ништа више; али, поред таквих злочинаца, он има и других који су сасвим друкчији, који су испрва обични људи, па тек постепено постају злочинци, и од чије нам историје остаје тај страховити утисак, да бисмо на њиховом месту и ми могли бити као они. За свог Макбета, кога ћемо доцније видети крвава до лаката, Шекспир нам вели одмах у почетку да је „препун млека људске доброте.“ Основна је мисао његова позоришта, да се сваки човек, и најнормалнији, налази на ивици злочина или лудила, и да просто од случаја зависи да ли ће се омакнути у понор. Наравно, да се до такве идеје наш Стерија није могао никада уздићи, — и да је због тога његова психологија злочинца морала остати рудиментарна. „Отац нашег позоришта“ био је у ствари обична душица, са ситном зловољом недовољно слављена „стихотворца“, и његова способност за философска размишљања била је, изгледа, нецрисна, кад је, после својих књижевних свађа, констатовао да су људи — незахвални. Да би се утешно, он је, у својим

трагедијама, елегичким тоном описивао седе краљеве несрећне судбине с којима је, наивно, себе упоређивао, — а ако је, с друге стране, интриганте комада представљао тако прим како жив човек никада не може бити, то је вероватно било мало и с тога, што је у њима, нехотице, замишљао своје критичаре и друге књижевне сугарнике...

Слободан Јовановић

Честитам, шаллива игра у једном чину, с певањем, написао Коста Трифковић. — *Сутон*, комад у једном чину, написао Иво Војновић.

На челу позоришне листе од 14. јуна о. г. штампане су ове две веома привлачне врсте: — *Госпођице и Господа Ђаци Велике Школе и више гимназије представљају из љубави према Позоришту*. Диста, веома zgodна атракција за најнезахвалнији део позоришне сезоне, а да би та атракција била још јача, стављено је између оба комада певање Госпођице Седмакове и Господина Цимића. (Посетиоци позоришта који не знају шта су и где су сада Госпођица Седмакова и Господин Цимић, могли би помислити, према челу листе, да су и они Ђаци Велике Школе или више гимназије. За то је требало означити да је Госпођица Седмакова чланица позоришта у Хајделбергу а Господин Цимић слушалац консерваториума у Бечу).

У Трифковићеву комаду суделовала су само два ђака: Г. Шапонић (Стеван Грабић) и Г. Вукадиновић (Спира Грабић). Остале улоге биле су у рукама позоришних млађих чланова. Према игри Г. Г. Шапонића и Вукадиновића тешко да би се могло и неколико речи употребити за похвалну оцену, јер им је игра, несумњиво, била веома дилетантска, да не кажемо слаба. Место тога може се учинити напомена о подели улога, која би, да је према њој поступиено, несумњиво донела и већи успех целом вечеру и омогућила писца ових редова да о извођењу овога комада, без сумње, напише и коју похвалну врсту. — Ако се баш хтело (а то није морало бити) да у овом вечеру суделују и позоришни чланови, онда се могло императивно захтевати да суделују у тешком и веома фином *Сутону* а нипошто у *Честитам* који је *par excellence* комад за дилетанте. Требало је да Управа поведе о овом озбиљнијега рачуна, а не да један несумњиви успех замени, без мало, потпуним неуспехом. И Г. Шапонић и Г. Вукадиновић суделовали су у оба комада, па је онда исто тако требало и оне три улоге из *Честитам* уступити ђацима. Због тога Трифковићев комад, овако подељен, није донео ђацима очекивани успех.

Не дотичући се одличног певања Госпођице Седмакове и верујући Господину Цимићу да овога вечера није био при гласу као што је иначе, те желећи да то што пре и докаже својим слушаоцима, прелазно на слоу овога вечера, на Војновићев *Сутон*.

Симболични наслов овог напредно финог Војновићева комада случајно је, можда, и најбољи упутик за његово извођење. *Сутон* који је наступно после сјајног историјског живота Дубровачке Републике завио је својим сумрачним велом све изразе правог живота. То су часови када уморени организам жељно ишчекује мрак, ноћ, — одмор. Ако је и случај, веома је срећан, што је једини

тип у овом комаду, а који је представник рада, живота и светлости, само по свом рођењу Дубровчанин, јер је иначе, по свом позиву, далеко од њега, на отвореном и широком мору. То је капетан Лујо Ласић, кмет (селяк). — Предрасуде читавих векова о аристократској и плебејској крви, доведене историјском премислу до свога сутона, дочекаће и своју ноћ из које више не ће ни изаћи. А то је управо моменат који је писац изабрао за свој комад. Да би симбол био још јачи, за све време представљања позорница је у сутону који се, једва приметно, све више мрачи, да са својеволјним постригом младе аристократкиње без средстава, лене Павле, несудебне перениц-Ласићеве — пређе у мрак, у којем ћемо, према историјској Дубровничковој судбини, ипак наслућивати зору лепих дана, зору једнакости и браства. Ту нам је зору и сам писац наслутио, када Павле каже својој матери о Ласићу: „Ако онет дође — његова сам!“ ...

Као што видите: проблем необично тежак за глумачко извођење. Дати својом игром све карактерне црте тога да га назовемо *сутонскога* стања Дубровачког живота, изразити сву ону његову учмалост из које, рекли бисте, мемла бије, — пије лак посао ни за праве уметнике (о чему смо се већ уверили из пређашње игре овога комада на нашој позорници), а како ли је тек тежак за дилетанте који први пут у своме веку ступају на позорницу!

Тога ради већемо ни оцењивати игру Госпођица и Господе суделовача, и ако се међу њима највише истакла Ката, девојка у Маре (г-ца Војновићева) а поред ње, својим чудно симпатичним гласом и првом половином своје игре, Павле, кћи Марина (г-ца Марковићева). Ипак нико не може одрећи да су сви играли са пуно дубави и са пуно воље. Не можемо им чак замерити ни ако су они изабрали *Сутон* за своју игру (јер је избор по лесоти и вредности био одличан), али замерамо што се нико од позваних не вађе да их о њиховим бинским огледима не опомену, да је то изнад њихове моћи. То је чак била дужност, јер нарочито у овом случају дилетантизму суделовача требало је дати више дражи и успеха, а то се и могло друкчијим избором комада. — Неуспеху је много допринео и Дубровачки дијалекат, то су дилетанти имали у исти мах да се боре и са бинском радњом и са језиком. То је већ било довољно да ни једно ни друго није било као што би требало да буде. —

Ако суделовачи нису изгубили вољу после овога вечера, треба им дати и друго вече, али са избором према њиховој моћи и са више спремања.

Режија је била тачна, изузимајући употребу оне нове, свежје и богате декорације у *Сутону*. За осуду би још било, ако нису биле спремане маказе којима ће Павле одсећи део своје косе у знак пострига, јер је било незгодно видети како из курјука само исплеће већ уметнути, одсечени прамен. Исто тако није било у складу ни потпуно модерна капетанска униформа Ласићева са ампири-оделима Мариних кћери и са ренесансом властеле Дубровачке. —

— К.

* У Сомбору је основан „Одбор за издавање књижевних дела и подизање споменика А. Хасанбегову Карабеговићу“. Председник је одбора Исаије Митровић,

учитељ, а чланови: Стеван Бенин, Марко Поповић, Славко Косић и С. А. Карабеговић, учитељски приправници. Одбор је спремио за штампу све радове овог рано преминулог песника, Србина мухамеданца. Књига ће изнети до 25 штампаних табака, а у њој ће бити сви покојничкови радови, и у прози и у појезији, а поред њих и опширна биографија његова и одзиви српских критичара на његове радове. Књизи је претилатиничка цела 2 круне а биће готова до краја септембра о. г. —

* Изашла је из штампе „Споменица Београдског Певачког Друштва“. Садржај је: Химна о прослави 50-годишњице (А. Шантић); Предговор; Претходна периода; Оснивање Београдског Певачког Друштва; Долазак Корнелија Станковића; Рад Београдског Певачког Друштва после Смрти Корнелија Станковића; Најновије доба Београдског Певачког Друштва; Имовина; Библиотека; Српска певачка друштва (из Србије и из српских крајева, по реду њихова постанка); Списак садањих и бивших чланова Београдског Певачког Друштва (чланови оснивачи, почасни, добротвори, утемељачи и редовни). —

* Капетан Душан А. Станковић, хонорарни проф. у Војној Академији, написао је расправу „Лична одговорност командира чете и њен утицај на службу у чети“. Подаци су узети из наше војске. Књижница је величине 8°, има 1 $\frac{1}{2}$ табак, а цена је 0.30 дин.

* Глиша Марковић, мајор у пензији, написао је „Мали дневник“ у ком су подаци о упаду Арнаута преко границе и о нападу на Куршумлију 6. и 7. априла 1879. године. Књига ће изнети до 5 табака обичне осмине, а цена ће јој бити 0.50 дин.

* Готова је књига „Устројство војска наших суседа: Прие Горе, Бугарске, Турске, Грчке, Аустроугарске и Румуније“. Поруџбине прима Душан П. Стефановић, генерал-штабни мајор у Главном Генералштабу. —

* Бечки лист *Viener Bilder* (III, Linke Bahngasse 5,) почео је доносити сензациони роман „Краљица Драга“. У објави вели: „Једна дама (?) из вишег Београдског друштва написала је роман о Краљици Драги и њеној романтичној судбини. Право за превод овог романа добио је наш лист и већ га је почео доносити у својим недељним бројевима“. Ако кога интересује да види како се пише о непознатим стварима (пошто овај „роман“ није никакав превод), нека покуша да чита овај Бечки уметвор који писац не ће ни да потпише. —

* У издању друштва „Рада“ (Нови Сад) изашла је књига „Пробуђена савијест“, роман Ал. П. Будинчева, с руског превео Вељко Лукић-Новица. Цена 1 круна. Поруџбине прима Коста Лера, главни растуривач књига друштва „Рада“. —

* Загребачки „Vienac“ износи предлог о уређењу хрватских путничких позоришта. Као на врло добар углед пружа на Српско Народно Позориште (Нови Сад), о ком вели да има изведену организацију, путује од места до места и, може се рећи, да је и његова заслуга што се у Бачкој и у Банату очувала српска свест. За извршење предлога потребно је да Загребачко Казалиште буде срединште и да путничко друштво буде под управом Загребачког интендата. Чланови путничког друштва имају права и дужности чланова Загребачког Казалишта. Путничко друштво било би права драматска школа, свакако боља него теоретска која нема практичних последица. Реквизите и костиме позајмљује му Загребачко Казалиште. Рукописи прегледа и одобрава Загребачки драматург. Један од иску-

свијих Загребачких глумаца водио би ову филмалу, у којој би гостовали Загребачки глумци, а део или и цела филмала доводила би се у Загреб кад је то потребно. Филмала би давала представе у стално одређеним местима и у одређено време. То би друштво имало помоћи од државе и разних општина у којима би представљало. — У нацрту за закон о Краљ. Срп. Нар. Позоришту (који још лежи у архиви Мин. Просвете) има и одељак о путничким дружиницама у Србији. Ако нема изгледа да ће се овај нацрт изнети пред Народну Скупштину, не би ли било могуће да се питање о путничком позоришту (ако већ не може о путничким позориштима) реши на други који начин? Ето новој позоришној управи и лепог и захвалног посла.

* Издавачка књижарница Пахера и Кисића (Мостар) јавља да је откупила дело Константина Н. Ненадовића „Живот и дела Великог Ђорђа Петровића, Карађорђа, Врховног Војводе, Ослободиоца и Владара Србије. Живот његових војвода и јунака“. Дело је у две књиге (1053 стр. и 33 слике) а цена му је (са повезом) 16 круна или 18 динара. — Поред овога извештаја прочитали смо и извештај Штампарије Савића и Коми. (Београд) о прештампивању овога дела. Прештампивање ће бити у већем броју свезака, од којих су 1. и 2. већ готови и могу се добити по цену од 30 п. д.

* У издању Штампарије Савића и Коми. изашла је нова књига „Кандид или Оптимизам, роман од Волтера“. Цена је 1 динар.

* Јосиф Предић наштампан је и дао у продају III део свога дела „Трговачко Књиговодство“. У њему је „Књиговодство за новчане заводе и фабрике“.

* Петар Пешић, ђенералштабни капетан I кл., јавља да је дао у штампу друго издање своје радње „Решавање тактичких задатака“. Претплатничке пријаве примаће до 10. јула о. г. Књизи је цена 2 динара.

* Др. Владимир Димитријевић, парох у Пешти (Vaszi utza 66) јавља да је дао у штампу свој *Зборник проповеди*, у коме су проповеди за све недељне дане, од друге недеље после Духова па све до недеље Закхееве. Књига ће изнети до 20 табака веће осмине, а цена је за претплатнике 4 кр. (5 динара).

* Из Дубровачкога „Срба“ оштампао је Поднополски (проф. Трипковић) у засебну књигу своја писма *Из Босне*. Ова су писма спона између пишчених ранијег рада „Из декаденце“ и спремног за штампу „Из ренесансе“. Све три књиге чине целину — роман из босанског живота.

* Из „Dubrovnik“ оштампао је Љубо Нер. Влачић своју расправу „Из prošlosti srpske oblasti Neretljanske“. Чист приход намењен је фонду „Српске Зоре“. Цена је 60, а поштом 65 пара. Поруџбине прима Српска Дубровачка Штампарија.

* Овогодишња Видовданска награда Беогр. општине (400 динара) досуђена је, према реферату проф. Др. Ст. Станојевића, Глиши Елезовићу, философу II године, за израђени темат „Критичка оцена Милутинове биографије у Данилову Родослову“.

* Уредништво Мостарске „Мале Библиотеке“ јавља да је већ дало у штампу (51., 52. и 53. св.) Шекспирову трагедију „Хамлет“, у преводу Др. Лазе Костића. — Поред овога у штампи је (54. и 55. св.) „Милош Обилић“, трагедија у пет чинова, од Др. Ј. Суботића.

* Прашки „Narodni Listy“ (бр. 177.) имају у подлиску веома симпатичан опис наше Ковиљачке Бање. Писац је Ф. Ј. Јиранек.

* У издању књижаре Глише Лазаревића (Нови Сад), а у преводу Л. Ј-ћа, изашла је књига „Горња Арбанија и њена лига, историјски део дела Спиридона Гончевића“. Цена је 50. потура. —

* IV свезак овогодишњег Летописа Матице Српске има овај садржај: 1. Биљешке једног писца. X. Од С. Матавуља; 2. Култура и ратови. Историјска скица. (Свршетак). Од дра Драг. М. Павловића; 3. Деда Митар. Приповетка Драгутина Ј. Илића; 4. Распуст Преображенског Народно-Црквеног Сабора 1872. год. Од дра Стевана Павловића; 5. О црногорском устанку у почетку морејског рата (1684. и 1685.). (Свршетак). Од Јована Томића; 6. Књижевност. (Оцене, прикази и белешке); 7. Кроника (Конгрес руских филолога), и: 8. Нове књиге.

* Др. Жарко Миладиновић, адвокат и председник друштва „Рада“ за издавање српских књига и новина, штампан је у Српској штампарији дра Светозара Милетића (Нови Сад) своје законодавно разматрање „Нови закони у Црној Гори“.

* Из Задарског „Новог Српског Листа“ засебно су одштампане „Успомене из првих година српског политичког покрета на Приморју“. Цена 1 круна (1-20 динара).

* Коста Лера (Нови Сад) прима поруџбине за књигу „Крвава ноћ у Београду (29. мај 1903. године)“, коју је „по причању завереника“ написао Б. Константиновић. Књига износи три штампана табака (48 стр.), а цена јој је 40 потура. Преисплатницима 30%.

* Јован Николић, који је до сада у италијански језик превео доста наших народних песама и „Балканску Царицу“ кнеза Николе I, штампан је свој превод „Горског Вијенца“ под насловом: *Il serto della montagna. Quadro storico del secolo XVII di P. Petrovich Njegus*. — „Нови Српски Лист“ (Задар) вели: „превод је врло лијеп и ако талијански стих мјестимице не тече глатко. Тежа мјеста оригинала преводилац је слободно превео“. Превод је посвећен талијанском списатељу А. де Губертису.

* Приповетка А. Доде-а „Одиберта“ изашла је у засебној књижици а у преводу В. — Књижица је на малој 8°, а има 59 страна. Цена није означена.

Издање Главног Савеза Српских Земљорадничких Задруга. Свеска двадесет седма. — *Здравље као природна чињеница*, предавање Д-р Милана Јовановића-Батута, професора Велике Школе, држано на седмом конгресу Српских Земљорадничких Задруга у Крушевцу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 32. Цена 0.50 динара.

Политика осиромашења народа у Босни и Херцеговини. Финансијско-економна студија од Божицара Никитиновића. Прештампано из „Српског Нијемонта“. (Ову је студију писац држао прошле године у Прагу као предавање, у коју је цел прашки „Словенски Клуб“ приредио књижевно вече). Пишчево издање. Београд, штампарија Савића и Коми. Космајска ул. бр. 16, 1903. — 8°, стр. 51. Цена 0.50 динара.

Конференција у Матици Српској о „Књигама за народ“ 11. (24) септембра 1902. — Ср. Карловиц, Српска Манастирска Штампарија, 1902. — 8°, стр. 48.

Србинство у европској Турској. Написао Бдин. Издање уредништва „Србина“. Београд, штампарија Тодора К. Наумовића, Васина ул. бр. 15, 1903. — 8°, стр. 28. Цена?

Гимназија Јосифа Панчића; *Извештај за школску 1902.—1903. годину.* (Прилози: *Поздравна реч ученицима и ученицима*, од директора Жив. П. Симића; *Из прошлости ове гимназије*; *Др. Јосиф Панчић*; *Јосиф Панчић као педагог*, од проф. Милана Шевића; *Гундулићева Сунчаница и њена судбина* (из домаћих задатака ученичких). — У Београду, Штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 94.

Гимназија Краља Милана I: *Извештај за школску 1902.—1903. год. у својој XXV години.* (Прилог: *О легендарном карактеру Св. Саве*, од проф. Павла Софрића). — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. 95.

Гимназија Вука Стеф. Караџића: *Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1902.—1903. год.* (Прилози: *Пециреј Лазар*. По предању народном написао проф. Мил. Вукићевић, и *Повратни утицај народне поезије еписке*, од проф. Д. Костића). — В. 8°, стр. 111. —

Виша Женска Школа и Женска Учитељска Школа; *Извештај за школску 1902.—1903. годину.* (Прилози: *Говор г. проте Саве Штећича о призиву Св. Духа*; *О заједници куће и школе у девојачком васпитању*, од Христине Г. Ристићеве; *Витештво и поезија*, од Сретена Ј. Пашића). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1903. В. 8°, стр. 103.

Летопис Матице Српске. Књига 220. Свеска IV, за годину 1903. У Новом Саду, Издање Матице Српске, 1903. В. 8°, стр. 108. Цена 1 круна.

Свеска 50. Мала Библиотека. Број VIII. Година V, 1903. Бранковински: *Приповетке.* Свеска прва. У Мостару, 1903. Издање и штампна издавачке књижарнице Пахера и Кисића, 16°, стр. 84. Цијена 30 потура (40 пара дин.) —

XXII. Аца Миловановић: *Србија (1804.—1813). Народ и династија.* Прва свеска. Београд, штампарија С. Хоровица, 1903. — 8°, стр. 44. Цена 30 п. дин. (препродавцима и књижарима 20 пара).

Српска Краљевска Трговачка Академија: *Извештај о школској години 1902.—1903.* — *Rapport annuel scolaire 1902.—1903.* — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, 184+45.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Свеска 106. и 107. *Краљевић Марко у народним песмама.* За народ и школу спремио Тихомир Остојић. I део. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1903. — М. 8°, стр. 191. (Преплата на 5 ком. „Књига за народ“ и „Календар Матице Српске“ 1 К., у иностранству 2 К.)

Српска Краљевска Мушка Учитељска Школа у Јагодини: *Четврти годишњи извештај (1901.—1902. школске године).* Приредили Сретен М. Аџић, управитељ и Милан А. Тодоровић, деловођа. Штампано у штампарији код „Просвете“ у Београду, 1903. В. 8°, стр. 32.

Претплатницима Нове Искре

Овим бројем завршено је прво полгође пете године „Нове Искре“.

Обраћамо се свима дужницима да нам дужну претплату изволе послати, јер се „Нова Искра“, наглашујемо и овом приликом, одржава једино претплатом.

Нарочите опомене не ћемо слати, јер верујемо да је примање сваког новог броја нашега листа довољно да подсети на дужност коју претплатници имају према нашем листу.

Властништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђирковић, (наставак).

Са Боденскога језера, песма Влад. Р. Петковића.

Једна стогодишњица, написао Мил. Вукићевић.

Генералова кћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак). Из Хајнеова „Лирског интермеца“, превео Р. Ј. Одавић.

Фати-Султан, приповетка, написала Једена Јов. Димитријевића (наставак).

Под суним небом, песма Ст. М. Луковића.

Бричне фотографије, написала Неера, превод с итал.

Уз наше слике.

Хроника (Књижевност, Уметност Разно). Библиографија.

СЛЕНКЕ: † Глигорије С. Штербина, руски консул у Митровици. — Династија Карађорђевић. — У цркви и Из цркве (фотогр. снимио М. Стојановић). — Деца Њ. В. Краља Петра I. — Изабраници Народног Представништва Краљевине Србије. — Престолонаследник Ђорђе, Краљевић Александар, и Панде А. Карађорђевић. — Њ. В. Краљ Петар I. — Петар Мркоњић. — Њ. Височанство † Кнегиња Зорка. — Њ. В. Краљ Петар I. на Бавичком Брду. — Влојиниста, (сликао Рафаело Санцио). — Споменик † Митрополиту Михаилу. —

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику Капетан Мишића 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишића ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија